

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk.

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravništvo 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

Urednik: *Etbil Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00., pol leta \$1.75.,
posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto.

ODBORNIKI:

Cankarjeve ustanove:

Predsednik: *Louis Kaferle*; podpredsednik: *Vatro J. Grill*; tajnik: *Louis Zorko*; blagajnik: *Joseph Frančeskin*; zapisnikar: *Joseph Jauch*;

Organizator: *Milan Medvešek*.

NADZORNIKI:

John Prudich, Felix Strumbel, John Krebelj.

GOSPODARSKI IN PRIREDITVENI ODBOR:

Mrs. Frances Candon, Miss Jennie Dagarin, Anton Jankovich, Joseph Kess, Anton Skapin, Joseph Hrvatin, Mrs. Leopoldine Vozel, Vincent Salmich, John Zaitz.

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly
by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of
March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.75.

Foreign \$4.00. Single copy 30 cents.

Editor: *Etbil Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

SAJ ŠE NI KONEC	1
NA OČETOVEM GROBU	5
ANTON J. KLANČAR: STARO ZLATO	5
IZDAJSTVO	7
MILAN MEDVEŠEK: SVOBODEN	10
JURIJ GUSTINČIČ: MISLI VLADIMIRJA MAJAKOVSKEGA	12
ZLATO, ZLATO!	15
IVAN JONTEZ: VOTLI ZOBJE	18
ŽENSKO POGLAVJE	20
ANGELO CERKVENIK: ROKA PRAVICE	22
E. K.: ŠPANIJA	26
MESTO	27
E. K.: JULKINA ZMOTA	29
ZA GOSPODINJE	32

CG

KNJIZEVNOST

Majski glas je izšel z bogato in pestro vsebino. V roke nam je prišel, ko je glasnik že pripravljen za tisk, zatorej ni časa za prečitavanje vsega gradiva in oceno. Kratek pregled pa kaže zanimivosti zvezka, v katerem je zastopana dolga vrsta sotrudnikov v slovenščini in angleščini. Povesti in črtice se menjajo s članki, pesmi z razpravami in ilustracije so značilne in majski izdaji primerne. Naroča se pri Proletarcu, 2301 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill.

Mladinski list, ki ga izdaja SNPJ, je z novim letom izpremenil obliko in je od tega časa tako prikupljiv, da bo pri mladini, kateri je namenjen, na vsak način moral doseči svoj namen. Za otroke pisati ni šala; mnogo teže je kot za odrasle čitatelje. Mladinski list je pa zadel pravi ton, s katerim se obudi zanimanje mladine. Gradivo, ki ji ga podaja, je pestro, dobro izbrano in izvrstno služi zdravi zabavi in vzgoji v naprednem duhu. Sotrudnikov je lepo število; vsak prinaša kaj dobrega. Čtivo ni več ločeno po jezikih in tako bolj vabi angleško vzgojenega otroka, da se navžije tudi slovenskega gradiva, čemur zlasti pomagajo razlage v angleščini.

Narodni Adresar. Vsi naši časopisi so prinesli lepe ocene o "Narodnem Adresarju," ki ga je z mnogo truda in troška sestavil in uredil moj pokojni soprog Ivan Mladineo.

Jaz sem sama dobila več pisem, v katerih so mi pokojnikovi in moji prijatelji prostovoljno ponudili vsako pomoč za razprodajo preostalih 1500 iztisov "Narodnega Adresarja." Jaz sem seveda jako hvaležna za take izraze prijateljstva in prostovoljne pomoči, žal pa moram reči, da vsa lepa priporočila časopisov in prijateljev niso do sedaj niti od daleč prinesla rezultata kakršen bi se moral pričakovati. Vem prav dobro, da so časi slabi in da mnogi pri najboljši volji ne morejo kupiti te za vsakega našega človeka potrebne in koristne knjige, vendar pa mislim, da je še mnogo naših ljudi, ki bi knjigo kupili, da le imajo priliko jo videti in prelistati. Zato sem odločila po nasvetu prijateljev, v kolikor toliko nadoknaditi ta strošek s tem, da bom za vsak prodani iztis dajala po en dolar, tako da se knjiga more čim prej razprodati in da si sama prihranim stroške, spojene z nadaljnim razprodajanjem knjig.

V to svrhu se posebno priporočam društvenim odbornikom, ki bi z malim trudom mogli na sejah prodati nekoliko komadov knjige, tako da bi mogli v najkrajšem času tudi mene rešiti velike skrbi in stroškov in mi omogočiti, da ves svoj čas posvetim delu za vsakdanje življenje svoje družine.

Prosim vse naše časopise in prijatelje, da mi kot do sedaj pomagajo dovršiti to nalogo, ki mi je preostala kot težka dolžnost po smrti mojega soproga Ivana Mladinea.

Za vse polzvedbe in naročila pišite na naslov:

Ana, vdova Ivana Mladinea
NARODNI ADRESAR

156 Fifth Avenue New York City

Naplačana surovost. — Zgodilo se je nekega večera v Yorkvillu. Neki Nemec arijske krvi, toda proti-nacijskega mišljenja, je na sprehodu opazil nekega rojaka nacijskega mišljenja, ki je pretepal bradatega starčka iz Abrahamovega rodu. Ob pogledu na ta prizor je prvemu Nemcu zavrela kri, pa je skočil vmes in zagrabil surovega rojaka za vrat ter ga odtrgal od ubogega zida.

Ko sta se Nemca nasprotujočega si mišljenja in kulture začela mikastiti, je prišel izza vogla neki policaj, ki je seveda hotel vedeti, za kaj je šlo. Surovež mu je začel brž "pojasnjevati":

"Tako le se je zgodilo, gospod stražnik: grem po ulici svojo pot in nikomur nočem žalega, kar skoči izza vogala ta le Zid ter začne s palico udrihati po meni! Nu, jaz sem se mu seveda postavil v bran. Svoje življenje vendar smem braniti! Potem pa pridrvi ta le gospod in pomaga Zidu, da sem bil v dvojni kaši..."

Stražnik mu je simpatično prikimal. "Tako torej?..." Potem je z očmi premeril trepetajočega Zidka. "Hm... Kako se vas je pa lotil? Tako le?"

Po teh besedah je stražnik s količkom oplazil surovega nacijska po kolenih, da je od bolečine zarjovel kot ranjen bik.

"Ali tako le?" In količek je treščil po nacijski butici. Potem pa po hrbtu, zadku... In vselej ga je stražnik vprašal: "Ali te je tako le?..."

Nazadnje je pa stražnik pograbil tulečega suroveža za ovratnik ter ga s krepko brco v zadek poslal po ulici.

"Upam, da ti bodo odslej dali Zidje mir!..." je zaklical za njim ter si obrisal roke v velik rdeč žepni robec.

Radovedni pasanti, ki so se bili v tem nabrali na pozorišču, so stražniku živahno zaploskali.

Stražnik je bil Italijan.

(Priredil I. J.)

Tako se pridobiva prijateljstvo naroda. Japonski militaristi so prišli na Kitajsko zgolj s prijateljskimi nameni. Klali in morili so — na suhem, na morju in iz zraka, le da obvarujejo Kitajce komunizma in vsakovrstnega radikalizma. Le da Kitajci ne razumejo tega. Kadar zmagajo Japonci, spoznajo tudi Kitajci njihovo prijateljstvo. No, v Šanghaju so za enkrat zmagali. In tam dokazujejo Kitajcem svoje prijateljstvo. Kako? Profesor dr. Herman Can-en Lju, ki je dobil svojo izobrazbo v Zedinjenih državah, je ostal na svojem mestu kot predsednik šanghajske univerze tudi po padcu mesta in ni hotel zatajiti svoje naravne solidarnosti s svojim narodom. Dobil je grozilna pisma in enkrat košarico sadja, ki je bilo posuto z arzenkom. Kljub temu ni hotel pobegniti. Pred kratkim je bil na ulici ustreljen. Njegovi morilci so "neznanl."

Ko je bil Calvin Coolidge predsednik, je enkrat zadremal pri pisalni mizi in neki časniki ga je presenetil pri tem. Coolidge je odprl oči, pogledal časnika, se nasmehnil in vprašal: ali je dežela še tukaj?

Race's Dairy & Ice
Cream Mfg. Co.

1228 East 61st Street — Pokličite HENDERSON 1786
Postrežba točna. Cene zmerne.

Louis Pecenko

7308 Hecker Avenue — ENDICOTT 2759
Barvar, papirar in dekorator — Unijsko delo

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

I
letnik
1938
+
10.
številka

Saj še ni konec!

Poročila prihajajo — po žicah, po zraku, razglašajo se po radiu, tiskajo se v listih, človek jih poslušša in skoraj da mu bobni v ušesa pokanje in grmenje, čita in v prsih ga zaboli, da bi zarjul. Nov zračni napad in na stotine nebojnikov pobitih — kljub papeževemu očetovskemu opominu. Grožnja z bacili nalezljivih boleznih. Izdajstvo "demokratskega" državnika. Nova predrznost diktatorjev. Italijanska armada prodira za Franca do morja.

V dnevnikih prihajajo komentarji in včasih se zazdi na radiu kakšnemu razglašalcu potrebno, da doda nekoliko svoje modrosti. Čitaš, poslušša in tema se ti dela pred očmi. Saj ni več mogoče! Kako naj peščica lojalistov, ki nimajo niti dovolj obleke, kaj še topov in streliva, zapuščena od oficijelnih "demokracij," nadaljuje neenaki boj s sovražnikom, ki ni le po številu petkrat močnejši, ampak je tudi založen z vsem, česar vladi primanjkuje in dobiva neprenehoma nova letala, nove kanone, novo municijo, iz Italije, iz Nemčije, preko nje tudi iz Amerike, medtem ko so napram demokratično izvoljeni, edino legalni vladi po vsem svetu "nevtralni". Koliko časa se morejo še upirati vojaški mašini, ki že davno ni več majhna odprava, ampak ogromna armada, kakor da gre nad velesilo? Vsi pravijo, da je vojna v Španiji končana in — nebesa! — čudežev ni več! — Pa na Kitajskem. Več zemlje so mikadovci že zasedli kot je ima vsa Japonska, ves kultivirani vzhod in sever je v njihovih rokah, komaj kakšno mesto, ki kaj velja je še ostalo Kitajcem. Nihče ne gane z mezincem v zapadnih državah, da bi jim pomagal, Japoncem pa dovažajo ladje neprenehoma zaloge železa, nitratov, gotovih letal, živeža, olja. Okupirane kraje organizirajo, kakor da hočejo vekomaj ostati tam in vladati — in kdo naj jih prepodi? Pravijo, da je to začetek konca stare Kitajske, ki je Japoncem dala civilizacijo, da jim jo sedaj

vračajo z bombami in strupenimi plini. Kako bi moglo biti drugače? Kaj naj gole roke opravijo zoper vse sile apokalipse?

V Evropi je le še nekoliko otokov demokracije, ogromen del kontinenta je pod fašistično peto. V Italiji, v Nemčiji, povečani z ugrabljeno Avstrijo je prepovedana ne le beseda, ampak tudi misel. Vse mogočne delavske organizacije so po-teptane in proletarci so suženjske armade; Mussolini je Nemcem dal fašistični pozdrav in oni so mu v zameno dali gosji marš, simbol fizične moči nad duševno. Znanost je dekla črne in rjave srajce, pero sme služiti le propagandi cesarizma in nacizma, Žid ni več človek, ampak žival, katero lahko prisiliš, da pljuje sama sebi v obraz. In oni, na katere se je svet zanašal, da bodo branili tisto svobodo, kar je je še ostalo, so obrnili demokraciji hrbet in plešejo kankan z diktatorji. Sredi vrvenja pa stoji bohotno bog Mars in se prešerno reži, vesel žrtev, ki se mu že doprinašajo in še bolj tistih, stokrat, sto tisočkrat številnejših, ki jih še pričakuje.

Človek gleda, posluša, premišljuje; sedanji rod še ni videl tako razdejanega sveta, kakršen je sedanji. Malodušje vstaja in brezupnost, in splodita obup. Čemu vse delo dolgih, dolgih desetletij, vsi napor, vse žrtve, če niso mogle preprečiti takega rezultata? Vsaka misel boli, kakor da bi razbeljeno železo trgalo kožo in ne pomaga nič. Vdati se in duševno zadremati, je vse, kar še ostane. . .

★ ★

V človeku je ostalo mnogo fatalizma iz davnih dni prazno-verja. Ampak vsako mamilo je nevarno, naj se imenuje opij ali hašiš in človek mora premagati njegovo vabo. Zatiiralci ljudstva triumfirajo — na videz; toda videzu ne veruj! Poglej pod odejo, s katero skušajo pokriti svet in spoznal boš, da je vsa njih slava trenutna. Črni oblaki, s katerimi groze, so narajeni kakor v kinu; prvi dobri veter jih lahko razžene, da ne pade nobena kapljica iz njih.

Ni lepo na naši zemlji, ne; resnico tajiti bi bilo toliko kot pomagati našemljenim tiranom. Ampak tudi če bi bilo hujše, bi bil zločin opustiti nado, ki je neizogibno potrebna za delo in boj. In za svetlo upanje imamo razlogov dovolj, četudi je grapa pot do tam, kjer se uresničuje.

Ali je Kitajska res izgubljena? V Tokiju so doživeli krizo, kakršne ne pomnijo in dasi bi radi zatajili, je bila posledica največjega poraza, ki ga je japonska vojska kdaj doživela. Ena zmaga ne odloči vojne, to je res. Ampak stara legenda, da je japonska armada nepremagljiva, je izbrisana in to vedo na Japonskem in na Kitajskem. Prve osvojitve so se zdele velikan-

ske in če Kitajci ne bi bili to, kar so, bi bili padli na kolena in prosili za mir, kakor so "pritlikavci z otokov" pričakovali. A kar so strahovi iz baterij in oblakov dosegli, je to, da so se Kitajci zdramili in zedinili kakor še nikdar prej in so pripravljeni na boj, kakršnen se mikadovim militaristom ni sanjal. Da bi preslepili svoje ljudstvo in tujino, prirejajo parade šolskih učencev, ki baje pozdravljajo osvojevalce; ali zadnji šolarček stiska pest in prisega, da bodo Japonci drago plačali za to duševno nasilstvo. Svojemu narodu nalagajo bremena, pod katerimi ječi bolj kot Kitajci, po vsem svetu si ustvarjajo sovražnike, ki bi jim lahko bili prijatelji in le tisti, ki profitirajo z njihovimi vojnimi naročili, še občujejo z njimi. Da, Hitler in Mussolini sta jim zaveznika; to prijateljstvo sega prav do tam, kjer se interesi križajo in ta meja ni daleč. Med roparji nikdar ni bilo vzajemnega zaupanja in tudi sedaj ga ni.

Japonski militarizem je računal, da bo vojna sedaj že davno končana, a Kitajci se še le začenjajo bojevati. Zaledje napadalcev nikdar ni varno. Armada, ki je prej bila rdeča, razdeljena v male čete, ki pridejo kakor prikazen in izginejo kakor kafra jim ne dovoli, da bi mirno spali, trga njihove zveze, jim pobira orožje in organizira kmete za gerilski boj. Kitajska je ogromna in dokler je ne zasedejo vse, ni premagana. Eno je, okupirati po evropskih vzorih zgrajeno mesto ob morju, drugo je pa zasesti in obvladati kraje, kjer ni ne železnic ne cest, kjer so selišča bolj redko posejana kot naša mesta na zapadu, kjer ni ničesar, da bi se vzelo, oddaljeno od oporišč pa tako, da bi okupacijski oddelki viseli med nebom in zemljo. Tragedija Napoleonove armade, ko so jo Rusi zvalili do Moskve, bi se ponovila v desetkrat grozovitejši obliki.

Ali je španska demokracija propadla? Hudo je človeku, kadar čita o uspehih kanonov iz Essena in Milana, ampak Španci niso obupali in dokler je živ njihov pogum, ni treba obupati njihovim prijateljem. Za zmage, ki so jih fašisti dosegli, so plačali drago ceno. Če bi bili tako veliki vojščaki, kot trobi Francova reklama, bi morali že davno biti v Barceloni. Namesto tega morajo celiti rane, ki so jih dobili od navadnih civilistov s puško in njihovi poveljniki jim morajo siloma vlivati pogum, ki ga že prej niso imeli. Španski lojalisti so v obrambi svojih pravic storili čudeže. Ali bi bilo pravično pokopati vero vanje prav sedaj, ko je najbolj potrebna? Preden je Franco začel svojo donkijhotijado, se je nekdo, ki je bil večji in močnejši od njega, opeknel v Španiji. Napoleon je osvajal vse okrog po Evropi, a Španija je bila celo zanj pretrd oreh. Prav tako bo za Mussolinija in Hitlerja in njiju hlapca Franca. Seveda, sama

hrabrost ne zmaguje v moderni vojni, ki je bolj boj mašine kot človeka, ampak stroj naposled vendar ne dela sam in razlika je, ali vojak ve, za kaj se bojuje ali pa je bil na bojišče prigan kakor ovca. Poleg svoje odločnosti potrebujejo borci demokracije letal, topov, municije, reči, katerih ne morejo sami dovolj izdelati. Tu mora solidarnost delavstva po zunanjih deželah pomagati. Kako da smejo Nemci nakupiti vojnih potrebščin v Ameriki in jih oddati Francu, da pa lojalisti ne morejo v tej deželi kupiti ne enega samokresa? Tudi tukaj se mora slišati beseda zavednega delavstva, da se spomnijo v Washingtonu časov civilne vojne, ko bi bil Stanton debelo pogledal, če bi bil kdo dejal, da so rebeli upravičeni do nakupovanja orožja v tujini, Lincolnova vlada pa ne.

Mussolini in Hitler se shajata — sedaj v Rimu — in paradirata pred svetom kot praporščaka "nove ideje", totalitarne države in ljudje, ki jih zaslepljuje zunanji blišč in varajo gromovite besede, mislijo, da kažeta svojo nepremagljivo moč. Dva velikana stojita na svetovnem odru, toda če bi jima pogledali v škornje, bi opazili, da so noge iz ilovice. "Z bajoneti se lahko opravi vse, le sedeti se ne more na njih", to je še prav tako resnično kot je bilo v Taillerandovih in Bismarckovih časih. Vse ju goni tja, kjer je vojna neizogibna in ničesar se nimata plašiti bolj, kljub vsem grožnjam in baharijam, kot vojne. Prav lahko bi se zgodilo, da se morata tedaj obrniti drug proti drugemu, kajti razmere so močnejše tudi od njiju. Pa je še drug memento zapisan na steni. Nekdaj je bil v Rusiji car in njegova oblast je bila neomejena. In prišla je vojna. Bolj je danes nemško in italijansko ljudstvo brezpravno kot je bilo rusko. A na Ruskem je prišla revolucija, ko je ljudstvo imelo orožje v rokah in se je naveličalo tlačanstva. Nekateri ljudje se iz zgodovine uče, diktatorji pa nikdar ne.

Ni čas za obup, ampak za trdnejše delo in za svetlejši pogum.

Hemofilija je čudna bolezen, katere lastnost je, da se kri ne strdi in postane vsled tega najmanjša praska lahko nevarna. To bolezen podedujejo moški otroci po materah. Zadnji ruski carevič jo je imel in Rasputin, ki ga je zdravil, je vsled tega pridobil svoj ogromni vpliv na dvoru. Tudi v španski do nedavna vladajoči družini je domača. V nekaterih krajih, na primer v Švici je bolj razširjena kakor v drugih. Često se je zgodilo, da je kdo umrl od povsem neznatne ranice, ker se krvavitev ni dala ustaviti.

V Londonu sta dva zdravnika, dr. Macfarlane in Barnett, spoznala nenavadno strupenost neke kače, ki jo imenujejo Russelov gad. Kogar ukolje, se mu kri tako hitro strdi, da umrje od tega. To ju je navedlo na misel, da bi se razredčen strup tega gada dal porabiti kot zdravilo proti krvavitvi. Poizkusila sta v laboratorij-

ski cevi, v katero sta vtila nekoliko hemofilne krvi. Normalno je treba pet in trideset minut, da se ta strdi. Razredčila sta kačji strup sto tisočkrat in te tekočine sta krvi dodala eno desetino krvne množine. Kri se je strdila že v sedemnajstih sekundah. — Ker bi to še vedno moglo učinkovati kot strup, sta eksperimentirala dalje, dokler nista dognala, da se strup lahko razredči tako, da ostane le en del v bilijonu delov vode in je še vedno medicinalno učinkovit. Sedaj se ta raztopina lahko dobi sterilizirana v hermetično zaprtih stekleničkah. Če se človek, ki je podvržen tej bolezni, ureže ali opraska, se namoči nekoliko bombaža v tekočino in položi na rano, pa se kri strdi in krvavitev ustavi. Tudi zobozdravniki rabijo raztopino, kadar izdirajo zobe, tako da vtaknejo v raztopino namočen bombaž v rano.

Na očetovem grobu

IVAN ZORMAN

Prinesel sem ti cvetko za spomin.
O trdosrčni, nevhvaležni sin,
ki k tebi prihitim šele tedaj,
ko mi srce predrami sončni maj!

Pomladna mehka sapica pihlja,
nad tabo zibljejo se travne bilke:
mladostnih so spominov mi budilke,
odpirajo najlepši hram srca.

Spet s tabo na zeleni sem gorici.
Vsenaokoli se prebuja maj;
dehtita širno polje, vitki gaj,
do neba dvigajo se ptičji klici.

In gledava vasice sred poljan,
belijo se v opojni mladi dan.
Nad nama gore v soncu se bleste,
kot žlahtne, tople misli se vrste. . .

Spet vidim te v tujini med rojaki,
kako povzdigaš sredi zbora glas,
kako pričaraš radost duši vsaki,
ko ji budiš spomin na rodno vas.

Z besedo živo narod naš bodriš,
modrosti naših dedov ga učiš,
mu čuvaš lepe šege in vrline,
opevaš mu krasoto domovine.

Morda še kdo se gorko spomni nate
in na nekdanji tvoj prelepi čas,
ko pesem tvoja je družila brate,
v težavnih dneh jasnila jim obraz.

Boleča slutnja v srcih se oglašča,
da bo umrla vsa lepota naša,
da v silnem tujem morju brez sledu
končal bo zadnji svojega rodu.

A midva v duši vedela sva davno:
lepota naša nikdar ne umre,
v odsevih tisočerih v srca gre,
med narodi živi, kraljuje slavno.

Staro zlato

ANTON J. KLANČAR

POLEG SVOJE matere nisem ničesar tako ljubil kakor knjige. In moja izredna ljubezen do knjig me je navedla, da sem prodal poročni prstan svoje matere.

Bil sem v šoli, odsoten, ko mi je mati umrla in ko sem prišel domov, je bila že pokojna. Oče mi je dal njen poročni prstan, staromodni, široki in debeli, za spomin. Potegnil ji ga je s prsta prav preden so jo odnesli iz hiše. Nekaj časa sem ga nosil na mezincu, toda kmalu sem ga vzel s prsta in zamešal se je med vsakovrstno šaro na moji pisalni mizi.

Dolgo časa je ležal tam in pozabil sem nanj. Nekega dne sem pa začel brskati po tisti navlaki, da bi ga našel.

Dan pred tem sem v knjigarni, kjer prodajajo stare knjige, videl poseben zvezek, pa nisem imel denarja, da bi ga kupil. Naslov je brez pomena, le to je, da je vse moje bedno bitje hotelo to knjigo. Dva dni je poželjenje prepajalo vse moje misli, dokler se nisem spomnil na materin zlati prstan; moje hotenje se je poostrilo in misli niso mogle najti miru. . .

Ko sem našel prstan, me je hipoma bilo

sram nameravanega svetoskrunstva, toda lju-bezen do knjig, ki me je držala kakor bolezen je premagala občutek sramovanja in odplazil sem se iz svoje zatohle sobe kakor tat, ki je izvršil svoj prvi zločin.

Pred zlatarno sem se ustavil, pogledal skozi okno, se nekoliko obotavljal, potem pa sem vstopil. V prodajalni je bil zlatarjev sin in dobil sem občutek, da bo dobrosrčen. Njegov pozdrav, ko me je opazil, je bil prijazen. To mi je dalo toliko poguma, da sem vprašal, ali kupuje staro zlato.

"Gotovo," mi je zelo prijazno odgovoril.

"Moj prijatelj bi rad, da prodam ta prstan zanj," sem se zlagal.

Vzel je prstan in odšel v kot, kjer je imel tehtnico. Iz miznice je vzel stekleničico kisline in pilico. Ko je prvič potegnil s pilo po materinem prstanu, da bi naredil zarezo za kislinsko preizkušnjo, je kesanje zabodlo v mojo vest.

"Kakšna kislina je to?" sem vprašal, češ da se zanimam za njegovo početje, a vselej, kadar je potegnil pilico, da bi poglobil zarezo, mi je bilo kakor da reže mojo dušo.

"Dušikova kislina," mi je odgovoril, razlagajoč, da se s tem dožene, ali je prstan res zlat.

"Štirinajst karatov," je zaklical z veselimi poudarkom, ko je menda opazil, da so se moje oči ozirale po vratih. Pravil mi je o izkušnjah, ki jih je imel z drugimi kupci, medtem ko je še enkrat pazno pregledal prstan in ga naposled na lahko položil na eno stran tehtnice, na drugo pokladal gramske uteže in pazil na iglo, dokler se ni vravnovesila.

"Tri grame in pol," je zopet naznanil, to pot s še večjim zadovoljstvom.

Nestrpno sem čakal, ko je jemal v roko seznam cen, ki so jih plačevali za staro zlato. Tedaj sem že pozabil, da je to, kar sem prodajal, materin prstan. Sledil sem kretnjam njegove roke, ko je računal, koliko mi plača, pa sem se ojunatil:

"Dajte mi dobro ceno. Obljubil sem prijatelju, da mu pridobim čim boljšo ceno," sem se zopet lagal.

"Dva dolarja in pol je največ, kar vam morem dati."

"Dobro."

Stopil je k blagajni.

"En dolar, dva dolarja, dva dolarja in petdeset centov," mi je našteval denar na dlan.

Takrat me je zopet obšel Judežev občutek. Prodal sem materin poročni prstan! Izdal sem njeno ljubezen!

Prva moja misel je bila, da mu vrnem denar, toda pred oči mi je prišla knjiga mojih želja in začel sem sam sebi dopovedovati: 'Mati je mrtva in prstan ne koristi nikomur.' Spravil sem denar v žep in se obrnil k vratom.

"Če ima vaš prijatelj še kaj zlatih prstanov na prodaj, jih kar prinesite in naredim vam dobro ceno," je dejal zlatarjev sin, ko sem že držal kljuko.

Zunaj mi je pihnil mrzel dih pomladnega zraka v lice in zavest kesanja, pomešanega s sramom me je začela mučiti.

Prodal sem materin poročni prstan! Storil sem greh, ki ga nobena molitev ne more izbrisati iz moje duše!

Odšel sem domu s to zavestjo in ko sem stopil v sobo, sem se zjokal . . .

Tiste knjige nisem nikdar kupil, sploh dolgo časa nobene knjige ne. Z Judeževim denarjem, ki sem ga dobil za prstan, sem kupil cvetlic za njen grob.

Ena na Rooseveltov račun. — Neki šaljivec je skoval sledečo zgodnico o našem predsedniku Rooseveltu:

Zgodilo se je, da je Roosevelt umrl in se napotil v nebesa. "Jaz sem predsednik Roosevelt," se je predstavil vratarju Petru; "in rad bi se nastanil pri vas."

Peter pa ga je na moč resno pogledal, si zamišljeno pogladil dolgo sivo brado in odmajal z glavjo: "Obžalujem, toda prepričan sem, da bo bolje za te, ako poskusiš svojo srečo doli v prtiličju. Pri nas se ne bi počutil srečnega, preveč republikancev, Liberty-ligašev in drugih proti-new-dealovcev se je natrpalo v nebesa..."

Roosevelt je prikimal: "Če je tako, bo res bolje, da ne silim noter..." In se je odpravil pred peklenka vrata. Odprl mu jih je sam oče vseh diktatorjev, Satan, ki ga je mrko premeril z očmi ter zagodrnjal:

"Ti si torej Roosevelt? Tisti, ki je ustanovil tudi W. P. A.?"

Roosevelt se je široko smehljajoč priklonil: "Da, to sem jaz."

Tedaj je Satan jezno porinil čik iz desnega v levi kot ust, ošpičil razpokane ustnice ter pognal iz ust mogočen rjav curek. "Lepega hudiča si si bil izmislil!" je nahrulil Roosevelta. "Tu doli jih imamo precej od te tvoje W. P. A., pa se klade obračajo tako počasi, da jim vsako uro trikrat ugasne ogenj pod kotli!... Le kaj si počel z njimi, da so se tako spridili?! Za nobeno rabo niso!..."

In Satan je brez nadaljnega Rooseveltu pred nosom zaprl peklenka vrata.

(Priredil I. J.)

Izdajstvo

EVILLE CHAMBERLAIN se je pobotal z Mussolinijem in vleče Daldiera za seboj. Stvar ni presenetljiva. Odkar je izigral Edena, ki je sicer tudi konservativec in aristokrat, ali je vendar kazal vsaj nekaj poguma, ko je predrznost diktatorjev dosegla vrhunec, je bilo vsemu svetu jasno, da je zavila angleška zunanja politika v drugo smer, proč od demokracije in v naročje fašistične prevzetnosti. Za olepšanje imenujejo to politiko "realistično." Če veruje angleški ministrski predsednik, da je res kaj stvarnega v njegovi taktiki in strategiji, tedaj Velika Britanija še ni imela tako naivnega voditelja kot ga ima sedaj. Vsaka pogodba s fašističnima diktatorjema je krpa papirja, ki ni vredna črnila, s katerim je napisana. Komaj bi človek preštel vse pogodbe, sklenjene od konca svetovne vojne, tistih, ki niso bile pogažene v blato je pa toliko, da bi skoraj prsti ene roke zadostovali za nabranje. Seveda, Mussolini je dal Angliji razne lepe obljube; v Sredozemskem morju prizna sedanje stanje, v Palestini in Arabiji bo ustavil protiangleško propagando, dotaknil se ne bo neodvisnosti onega dela Arabije, ki je znan pod imenom "Saudi Arabia" in "Jemen," v Libiji bo znižal število vojaštva na mirovno stanje in odpoklical bo italijanske "prostovoljce" iz Španije. Zato mu je Chamberlain obljubil, da se bo pri Ligi narodov zavzel za priznanje italijanske osvojitve Etiopije, povrh tega bo Italija smela rabiti sueški prekop brez omejitve.

Točka o prostovoljcih v Španiji je najbolj nesramna; odpoklical jih bo Mussolini takrat, kadar bodo opravili, za kar so bili "prostovoljno" poslani tja. Il Duce niti ne taji tega. Chamberlain "realistično" misli — ali vsaj dela se kot bi mislil — da za Anglijo to zadostuje. Ali Mussolini je že neštetokrat obljubil odpoklic, italijanske divizije so pa še vedno na španskih tleh. Recimo, da Franco z njegovo in Hitlerjevo pomočjo res zmaga, kar nikakor še ni tako gotovo kot trobijo pesimistični preroki, a Mussolini ne odpokliče svojih vojakov. Kaj stori Anglija tedaj? Kaj *more* storiti, če ji je res mir tako sveto svet kakor nepreneho-

ma prisega? Pa če italijanski bog res za enkrat ostane mož beseda in se njegovi vojaki polagoma vrnejo, odkoder so prišli, zakaj za počasno prevažanje bo vedno dovolj izgovorov, ali je Anglija s tem res dosegla, kar baje želi? Zadnji italijanski vojak lahko odide iz Španije, Mussolini bo pa tam vendar vladal, če se Francu dovoli, da pride na krmilo. Vsak politični otrok bi se vprašal: zakaj pa je Mussoliniju toliko ležeče na Francovi zmagi? Odkaj je vodja črnosrajčnikov postal nesebičen človekoljub in manj realističen od Chamberlaina? Italijo je španska pustolovščina veljala krvi in denarja, mnogo denarja, katerega nima nič preveč in le neozdravljiv slaboumnež more verjeti, da bo za vse to potrepljal Franca po rami, mu dejal addio in naredil piko za poglavjem. Brez Mussolinija ne bi bil Franco nikdar začel svoje revolte in če bi v Španiji šlo po njegovem, se bo duce poplašal, tudi če se angleški premier postavi na glavo.

Medtem obljubuje Chamberlain, da bo pred Ligo narodov nastopal kot njegov advokat. Anglija, ki je najbolj obtoževala Mussolinija, ko je napadel Etiopijo, Anglija, ki je predlagala sankcije in trdila, da se napadalčeva zmaga ne sme dovoliti, Anglija pojde sedaj v Ženevo prosit, da se pozabi na vse in zagotovi Mussoliniju, da je imel popolnoma prav. Treba bi bilo le še prositi odpuščanja, da bi bila ironija popolna.

Pa čemu sploh ta farsa? Čemu hodit pred Ligo, ko je jasno, da je nova Anglija opustila njeno idejo in se vrnila k svoji stari igri, ki jo je gonila poldrugo stoletje in se zopet zanaša na legendarno ravnotežje sil? V Ligi narodov je bila Velika Britanija odločujoča moč. Kaj je storila za Kitajsko? Kaj, ko je Hitler pogoltnil Avstrijo? Koliko podpore daje Čehoslovaški? — Ne, za Chamberlaina je Liga narodov le še figura, ki je ni treba pokopati, ker utegne danes ali jutri priti prav, toda v angleški "realistični" politiki ne igra nobene vloge več.

V drugih deželah je Anglija pogostoma bila imenovana "kramarska" in prav v sedanjem trenutku bi se zdelo, da hočejo njeni upravniki potrditi to. Ampak malokdaj je bila kramarija tako klavrna kot je sedaj. Za-

kaj Anglija plačuje na vse strani, ne dobiva pa nič. Italija se je utrdila v Afriki in v Sredozemskem morju, Nemčija se je povečala tako, da je postala "velesila," Japonska grabi ogromne dežele in le slepec ne more videti, da gre to na račun Anglije. Seveda tudi na račun drugih, ampak Anglija je povsod na izgubi. Pravijo, da doprinaša žrtve, ker hoče ohraniti mir. Bolj natančno bi bilo treba reči, da hoče ohraniti *svoj* mir. Ampak koliko je to še od nje odvisno? Diktatorji se že bojujejo, Japonska na Kitajskem, Italija in Nemčija v Španiji — in to ni le vojna zaradi Francovih ambicij, temveč je boj proti demokraciji sploh. Kljub porazom, ki so jih presenetili na Kitajskem, sanjajo japonski militaristi še vedno o ogromnem imperiju, ki se ne more uresničiti brez velikanskih angleških izgub; Hitlerjev Drang nach Osten dobiva vedno večji apetit in Mussolini ni nikdar pozabil na obnovitev rimskega cesarstva. Te pohlepnosti ne morejo nikdar doseči svojih ciljev brez vojne. Ideja, da je mogoče diktatorje zadovoljiti z malimi koncesijami, prihaja iz norišnice; čim bolj jim popuščajo, tem več zahtevajo. Koncesije jim le dajejo več moči in kadar bodo gotovi za klanje, takrat se bo Anglija začudila, kako so zrasli — z njeno pomočjo.

Ravnotežje sil je nekdaj pomenilo, da ne bi smela nobena skupina držav postati tako mogočna, da ne bi bila na drugi strani enako močna sila. Iz tega je sledilo, da je vedno treba pomagati slabejšemu. Sedaj se žrtvujejo slabejši drug za drugim, najprej Etijonija, potem Španija, za njo Avstrija, in če bi šlo po Chamberlainovem, tudi Čehoslovaška, na oltarju fašizma.

Dejanjsko ni ves lov po utvari ravnotežja imel nobenih drugih posledic kot sklepanje vsakovrstnih zvez za vsako ceno in večno oboževanje, ki je moralo voditi do vojne, ampak dokler ni bilo Lige narodov, je bila ta politika kolikor toliko razumljiva, ker je vsaj za nekaj časa agresivne elemente držala na uzdi. Angliji je precej časa dobro služila. Z ustanovitvijo Lige narodov se je pa ves položaj izpremenil in za tako politiko ni bilo nobenega izgovora več. Kljub temu, da ta organizacija ni bila idealna, je vendar imela v sebi pogoje za razvoj in državnikom s poštenimi nameni bi bila lahko postala izborna sredstvo miru.

Seveda ji je manjkal en činitelj, brez katerega je vedno morala ostati slabotna; iz Amerike je prišla ideja, vsaj konkretno izražena in Amerika je bila prva, ki jo je pustila na cedilu. To bo zgodovina vpisala v črno knjigo, zakaj na ameriško separacijo pada velik del odgovornosti za vse, kar se je po vojni godilo po svetu. "Zapletavanje v tuje zadeve" je le izgovor za sebičnost in domišljavost, ki ne dopušča, da bi mogla biti kakšna "višja inštanca" nad ameriško vlado. Pretveza je tako puhla, da ne more biti bolj, zakaj Amerika ni nič manj zapletena v "tuje zadeve" kot katera koli druga dežela. Danes je najbolj kapitalistična država na svetu in to je že dovolj, da je "interesirana" povsod, kjer se kupuje in prodaja. To pa odločuje v politiki bolj kot vse tradicije in ideologije.

Kljub temu bi bila Liga lahko uspešno funkcionirala, če bi se je demokratske države hotele posluževati za namene, za katere je bila ustanovljena in če bi bili pri tem pokazali potrebno eneržijo. Na Anglijo pada očitek, da je bila skoraj ves čas neodkritosrčna. Kadar je bilo treba odločnosti, je začela cincati in — hote ali nehote — dala kalilcem miru razumeti, da se sklepajo protesti in sankcije le zaradi forme, če pa pride do resnega, se jim ni treba nič bati. Tak vtis je morala dobiti Japonska, ko je požrla Mandžurijo, Mussolini, ko je Hoare začel barantati z Lavalom, Hitler, ko je poslal vojaštvo v demilitarizirano Porenje. Tako so vsi sklepi zaradi Španije ostali na papirju in tako je moral domišljavcem v Rimu, Berlinu in Tokiju zrasti greben. In tako je morala Liga narodov izgubiti vsak pomen.

Chamberlainu roji seveda najbrže nekaj drugega po glavi. Popolnoma pod vplivom clivendenske svojati smatra za svojo nalogo, varovati sedanji sistem. Smešno je, da je postal vrhovni brambovec kapitalizma človek, ki ga niti ne razume ne, zakaj v njegovih možganih se mešajo pojmi o kapitalističnem gospodarstvu s fevdalno aristokratskimi idejami in nesposoben je spoznanja, da so Hitlerjeva in Mussolinijeva pota vsa drugačna. Ampak kot pravi tory sovraži sovjetsko Rusijo iz dna svojega srca in če bi jo Hitler mogel pokončati, bi ga blagoslovil z vsemi škropilniki in kadili, dasi ga kot plebejca prav tako zaničuje kot svojega biriča, ki ga trpi, ker mu je potreben.

Za pobotanjem z Mussolinijem je bila torej ideja, da bi tej kupčiji morala slediti druga s Hitlerjem. Natolcevanje po nekaterih listih, da misli s pomirjenjem Italije odrezati Hitlerja, je bilo tako votlo, da ni take ideje pripisati niti Chamberlainu — par tednov pred nameravanim obiskom firarja v Rimu! Pritegniti je hotel tudi Hitlerja, zato ni bilo mogoče dobiti od njega ne besedice v prid Čehoslovaške.

Barantija z Mussolinijem je izdajstvo demokracije in nehote se vrača človeku v spomin "perfidni Albion." Zveza s Hitlerjem bi bila izdajstvo njegove lastne dežele. Čehoslovaška ne brani le sama sebe pred nesramnim nacizmom, ampak vso Evropo, še več, demokracijo, kar je je še na svetu. Zakaj Hitlerju ne gre za Nemce v Krkonoših; pravi, da mora "osvoboditi" vseh deset milijonov Nemcev, ki žive izven rajha, to se pravi, spraviti jih pod svojo diktaturo. Teh deset milijonov je raztresenih po vsem svetu; kar jih je v Evropi, jih ne more dobiti pod svoje "okrilje" drugače kot da osvoji vso Evropo in nobenega dvoma ne more biti, da bi bila Čehoslovaška le prag, preko katerega bi se nemške legije razlile dalje proti jugu in vzhodu. Kako bi se to posrečilo, je pač drugo vprašanje, toda namen je očitno in niti Londonu ne more biti skrit. To so sanje, ki jih je sanjal Viljem II. in ki so strašile Anglijo. Sedaj so nevarnejše kot so bile takrat. In Chamberlain je slep! Z Balkana je pot v Azijo in tam se zdi, da ima Anglija pač nekoliko interesov. Da bi kakšne papirnate pogodbe mogle zadržati Hitlerja, če bi prišel tako daleč, more verjeti le otrok, ki še ni rojen in ni nikdar slišal, kako "svete" so domišljavemu nacetu pogodbe sploh. Naval od vzhoda, naval od zapada, vznemirjenje Arabcev, vstaja v Indiji — kje ostane britski imperij?

Naša naloga pač ni, da se razburjamo zaradi imperija njegovega angleškega veličanstva, ampak da bi na njegovih razvalinah zavaldal svetovni fašizem, je druga pesem. Chamberlainova politika pa služi prav tej ideji.

Nekdaj je bila Anglija mogočna in drugi narodi so jo prosili za pomoč. Ona ni potrebovala zaveznikov, drugi so potrebovali njo. Še leta 1914. sta Francija in Rusija bili pripravljene storiti vse, le da jih Anglija ne bi pusti-

la na cedilu. Danes je položaj precej drugačen; Anglija potrebuje zaveznikov bolj kot potrebujejo oni nje. Chamberlain jih pa odbija enega za drugim, pred očitnimi sovražniki pa klečeplazi kakor ustrašen pobalin, ne razumevajoč, da bi ga prav radi izrabili, ne da bi dobil le belič za svoje službe.

Ampak s svojimi modrimi nameni se je že nekoliko uračunal. Daladier, ki se je na njegov ukaz začel pogajati z Mussolinijem, se je vendar ustrašil, ko je spoznal, kako daleč ga misli Anglež vleči. Noben ministrski predsednik v Franciji se ne bi drznil skleniti pogodbe s Hitlerjem, a če bi poskusil kaj takega, bi padel v manj kot štiri in dvajsetih urah. Četverozveza Anglije in Francije s fašističnimi državama je pokopana in barantije z Mussolinijem so ustvarile le drugače zapleten položaj. Chamberlain hoče sedeti na dveh stolah in prav to hoče Mussolini. Vsak misli, kako bo drugega speljal na led in doba političnih intrig se je vrnila v vsej glori. Čigave zvijače bodo najbolj uspešne, je vprašanje, jasno pa je, da ne more to voditi nikamor kot v ogromen polom. Vse pod pretvezo ohranjanja miru. Kako izideta iz njega fašizem na eni in kapitalizem na drugi strani, je reč, o kateri se da razmišljati. Kadar tarnajo o propadu civilizacije, mislijo na svoj lastni propad.

Sitnost, v katero je zabredel Roosevelt, ko je trkal na zgornja in na spodnja vrata, me spominja dogodnice, katero je doživel Wilson, ko je dospel v nebesa. Njemu ni bilo težko, priti noter. Ko je bil tam, je hotel ogledati vse. Hodeč po dolgih mramornih hodniki je srečal zelo starega gospoda z dolgo brado in sicer ne obnošeno, pač pa prav starinsko obleko. Ustavil se je, ko je opazil novodošleca in prijazno omenil: "Vas pa ne poznam." — "Verjamem," je odgovoril vojni predsednik; "ni dolgo, kar sem prišel. S kom pa, prosim, imam čast?" — Starec je začel sukati belo brado. "Vsaj po imenu me boste nemara poznali; Mojzes mi pravijo." Wilson se je udaril po čelu. "Seveda! Po slikah bi vas bil moral spoznati. Odpustite mi." — "Nič hudega, nič hudega. Kdo pa ste vi?" — "Jaz? O, jaz sem Wilson." — Mojzes je premeval ime v svojih mislih pa se ni mogel dosettiti. "Wilson. Wilson," je mrmral; "kaj pa ste delali tam doli?" — "O, bil sem profesor in potem predsednik Zedinjenih držav." — "Tako, tako. To je tista nova dežela, ki je še ni bilo v mojih časih. Aha, sedaj se spominjam. Vi ste razglasili tistih glasovitih štirinajst točk, kajne?" Wilsona je pobožalo po duši in zadovoljno je pritrdil. Nato je Mojzes nagnil glavo in ga mežikaje pogledal: "Ali ni sramotno, kar so napravili iz njih?" Wilson se je zleknil, a hitro se je imel v oblasti in je hudomušno odvrnil: "Mhm; ampak kaj ne mislite, da ni nič lepše, kar so naredili iz vaših — desetih točk?"

Svoboden

(Zakonska humoreska)

MILAN MEDVEŠEK

(Konec)

PRI DELU PREPIRA ne morem pozabiti in, hočeš nočeš, prišel sem do zaključka, da moram biti v bodočnosti bolj previden in potrpežljiv. Toda človek se rad uračuna. Ko pridem zvečer domov, ves izdelan in utrujen, in vstopim pri glavnih vratih v hišo, opazim, da so moje pošteno slovensko ime Koren izpremenili na poštni škrinjici v spako "Coven". Lahko si misliš, kako me je pogrelo. Vstopim v kuhinjo in nevoljno pozdravim ženo, kar ona takoj opazi in prične se prepir, še preden sem ji omenil tisto spako na poštni škrinjici. Kriči, da mi absolutno prepoveduje tako ravnanje z njeno materjo kot danes zjutraj. Ko le ne neha, jo prosim, naj tako ne kriči, ker jo slišijo vsi sosedje."

"Kaj me vraga brigajo tisti ušivi Židje!" se je glasno zadrla; jaz pa sem ji odgovoril, da so Židje prav tako ljudje kot mi. Tedaj se je pričel besedni boj, in sicer o superijornosti narodov. Njen zaključek je bil: Židje in zamorci so najslabši ljudje na svetu in treba bi jih bilo pometati v morje; takoj za njimi pa pridejo—Slovenci! Seveda, Nemci so v njenih očeh izvoljeno ljudstvo.

"Tristo hudičev!" sem jezno zaklel. "Sedaj razumem, zakaj si poštenega Korena spačila v bedastega 'Covena'. Če hočeš angleško ime," sem zasmehljivo kričal, "potem ga pravilno prestavi, in sicer v 'Carrot', mrs. Carrot! Jaz pa ostanem slovenski Koren!"

Napeto poslušajoči Mirtič se je burno krohtal, Koren pa je iznova natočil žganja in nadaljeval:

"Jezem in razburjen se odstranim v sprejemno sobo ter mehanično odprem radio, ne da bi me zanimalo, kaj je bilo na programu. V možganih me je tiščalo, konflikti z ženo in taščo so me silno vznemirili, toda izhoda nisem videl nikjer. Tista pokveka 'Coven' me je bodla, a ko sem se ubijal nad vsem tem, pride k meni žena, vsa ponižna in žalostna, ter me prosi odpuščanja. Seveda ji odpustim, celo rečem,

da sem prav tako kriv kakor ona, toda ne morem si pomagati in pripomnim, da moramo novo pečeno ime Coven zbrisati s poštni škrinjice. Prične se ponovno stara pesem: jezno kriči, da ne mara biti ne mrs. Koren in ne mrs. Carrot, ampak mrs. Coven, nato pa kot furija odhiti v spalnico, se vrže na posteljo in tako krčevito joče, da bi se samemu Bogu zasmilila. Mene pa je srce bolelo. Smilila se mi je, obenem pa sem preklinjal tisto nesrečno uro, ko sem bil Bachu obljubil, da ga obiščem."

"Kje pa sta bili mati in sestra med tem časom?" ga vpraša Mirtič.

"Počakaj, vse ti povem! Zaklel sem se, da se ji to pot ne podam, pa če se vse podere, in ko sedim poleg radia in se rotim, pride v sobo svakinja, da odigra tudi ona za en krajcar komedije. Meni nič, tebi nič obrne pero na radijskem aparatu in zamenja spored. Res da nisem poslušal programa; radi mene bi bili lahko Culukafri igrali, ali itak že natak-njen in razdražen, ker me niso nikjer vpoštevali, sem ji dejal, da naj obrne pero tja, kjer je bilo. Toda ona je le našobila usta in izzivalno molčala. Vstal sem in sam pomaknil pero na prvotno postajo, ona pa me je pričela nesramno ujedati. Vrgla mi je v obraz, da sem kmetavzar, zabit 'forejner' in ne vem še vse kaj, potem pa je zbežala iz sobe. Skočim za njo in jo čisto po kmečko-forejnarsko brcnem v tisti del telesa, ki je bil ustvarjen za to."

"Imenitno si se odrezal!" da Mirtič priznanje Korenu.

"Toda, prijatelj," je nadaljeval Koren, "tedaj se je pričel cirkus. Svakinja je tulila ko divjak, stara je vreščala ko srakoper, žena pa je bentila in klela. Tisti milozvočni priimki, kot Polak, Gini, Hunk in drugi so se v ozračju zadevali in topli med seboj, toliko jih je prigr-melo na dan.

"Bil sem brez moči. Sram me je bilo pred sostanovalci. Z besedo nisem nič opravil, naklestiti sem se jih bal, da ne bi bilo še hujšega kravala, a na vsak način sem hotel, da bo konec komedije. Prišel sem jih milo prositi,

naj že vendar nehajo; a bilo je vse zaman. Še sedaj me je sram, ko se spomnim, kako ponižno sem stal pred njimi kakor solarček pred učiteljem, ki mu sveto obljublja, da se ne bo nikoli, prav nikoli več pregrešil. Ko svakinja opazi mojo zmedenost, se ji menda zazdi, da se jih bojim, se pokaže izza materinoga hrbta, stopi sumljivo proti meni in mi nič ne slutečemu pritisne tako gorko, da sem se skoro opotekel. Že sem mislil vzrojiti; pričel sem se napenjati kot rokoborec, one pa so prestrašene čakale, prepričane, da jih naskočim. Prvi trenutek sem res mislil vse zmleti v prah, toda hipoma me je prešinila misel na sosede, ki so se itak že krohotali za brezplačni cirkus, pa sem se obvladal in jo hotel pobrišati.

“Tedad pa je prišlo še do hujše komedije. Moja žena se je postavila zame! Videča, kakšno mi je prisolila svakinja, ne da bi jaz rekel ne bev ne mev, kakor da me je klofuta paralizirala, je nepričakovano huronsko zavreščala pa se je z bliskovito naglico zakadila v sestro, da reši mojo in svojo čast. Pričel se je boj z nohti in puljenjem las. Sledilo je strašno zmerjanje, vreščanje, tuljenje in jok. Moja je bila hujša od sestra in ko je mati to opazila, se je tudi ona zakadila v boj in navalila na Geraldino. Nekaj časa sem gledal in poslušal bojni hrup, toda kazalo ni drugega kakor poseči v boj, kajti stara je bila močna in je malo preveč obdelavala mojo ženo.

“Vsi štirje smo se prerivali, cukali, praskali in kričali, konec pa je bil tak, da sem bil jaz najbolj opraskan in stopen. Ne vem, katera me je najbolj obdelavala, menda ena bolj kot druga. Vem samo to, da sem čutil bolečine po vsem telesu, zlasti na glavi kakor da mi je vseh trideset prstov pulilo lase.”

“Saj se mi je zdelo, da si jih imel pred poroko bolj goste!” se pošali Mirtič.

“Bog me varuj, samo kaj enakega ne več!” vzdihne Koren in si obriše potno čelo.

“Če bi bil jaz na tvojem mestu, se jim ne bi dal, vse tri bi pognal iz hiše!” se ponaša prijatelj.

“Lahko se je postavljati, toda če bi bil v moji koži, bi drugače govoril!” mu odvrne Koren.

“Povej, kaj si potem storil, ko so te opraskale in nateple?”

“Pograbil sem klobuk in zbežal na prosto, v gostilno in se napil. Šele pozno ponoči sem se vrnil domov. Prevezla me je tista vrsta pijanosti, ki človeka stori čustvenega, ko čutiš globoko v srcu, da so vsi ljudje dobri in si pripravljen stisniti roko svojemu najhujšemu sovražniku. V srcu mi je bilo veselo in hudo, bil sem dovzeten za oboje hkrati: jokati se in vriskati. Sklenil sem, da bom vse tri prosil odpuščanja.

“Žena me je čakala v sprejemni sobi, molčeča kot sfinga.”

“‘Dragica, ljubica,’ sem jo milo klical, toda nobenega glasu ni dala od sebe.

“‘Ali me ne ljubiš več?... Odpusti mi,’ sem sentimentalno vzdihoval in ji obljubljal, da se kaj podobnega ne bo zgodilo nikoli več; nazadnje pa se le oglasi: izbruhne v krčevit, histeričen jok in me dolži, da sem pregnal iz hiše mater in sestro, tako da je sedaj sama na svetu, medtem pa jaz popivam po gostilnah in zapravljam denar. Končno se je pomirila in odpravil sem jo v posteljo, kjer se je pričela godba iznova. Šele proti jutru, ko sem se že bal, da mi bodo živci popokali, me prične objemati. Zjutraj sem bil smrtno utrujen, toda delo me je klicalo pokonci. Seveda, zajtrka ni bilo nič in ne južine, toda kdo bi mislil na želodec, kadar te boli srce?”

“Kaj pa njena mati in sestra? Ali sta se res preselili, ali sta prišli nazaj?” vpraša Mirtič.

“Ne, nazaj ju ni bilo, ker sem se temu uprl z vso odločnostjo. Toda med nama ni bilo več prave ljubezni. Žena je postala naravnost neznosna. V glavo si je zabila, da sem vsega kriv jaz, ker ne razumem ameriških žensk in mi je neprenehoma namigovala, da sem manjvredno bitje od nje, ki je Amerikanca. Ob vsaki priliki me je zbadala in zasmehovala: če sem preveč glasno govoril, ji ni bilo všeč, če sem potihoma, tudi ne; jesti nisem znal; mojim idejam se je rogala, če pa sem kakšno drugo žensko samo postrani pogledal, je bila divje ljubosumna.”

“Ti ubogi Koren, pa si res delal pokoro,” reče Mirtič, ki ga je pijača že precej prevzela.

Koren je prezrl njegovo opazko in hitro nadaljeval svojo povest, kot da se mu mudi izpovedati se do kraja.

“Potem je pričela vabiti v hišo svoje pri-

jateljje, mlade poročence, kot sva bila midva. Prijatelj, tu so se pričele nove vrste muke. Moral sem z njimi govoriti o stvareh, ki so mi bile toliko mar kot lanski sneg. In kako je pazila name, da ne bi kaj neumnega povedal. Kakor hitro sem hotel kaj reči, mi je že prevzela besedo. Najbolj smešno pa se mi je videlo, ko jim je pripovedovala, da sem imeniten dečko, pravi gentleman in da se krasno razumeva.

“Veste, moj mož ni tak kot so drugi tujezemci. On je temeljito naobražen, samo pokazati ne more tega, ker je malo preveč boječ. Zelo ga ljubim!”

“Kar zazijal sem, ko sem jo prvič slišal, kako visoko me je povzdigovala. Če pa je kdo vprašal, kateri narodnosti pripadam, je vedno dejala, da sem Avstrijec, kar je enako kot Nemec, to pa zato, ker sem se naučil malo nemščine, ko sem bil pri vojaki na Koroskem.”

“Čudim se, kako si mogel toliko časa izdržati,” zopet zatrdi Mrtič.

“Well, stvar je ta: Geraldina me je ljubila navzlic svoji bedasti tiraniji!”

“Kako pa, da je vendar prišlo do razpore?” poizveduje dalje Mrtič.

“Pred dvema mesecema sem se odpeljal iz mesta po opravkih, in glej, ko sem se zvečer vrnil domov, sem že na stopnicah zaslutil, da je nekaj narobe. Potihoma sem se splazil do vrat in prisluhnil. Strah in groza me je spreletela — njena mati in sestra sta se zopet priselili! Skozi možgane mi je šinilo: ‘Sedaj pa konec vsega! Znorel bom že zaradi ene, kaj še le, če so tri? . . .’ In pobrisal sem jo na prosto — v svobodo! Tako in tukaj se konča moja zakonska komedija.”

“Prav si storil!” je glasno odobral verno poslušajoči Mrtič.

“Najprvo sem si uredil ‘pečlarijo,’” nadaljuje Koren, “potem pa sem vložil tožbo za razporoko, ki sem jo danes dobil! — Zdaj veš, prijatelj, kaj se pravi oženiti se z dekletom, ki ti ga priporoča znanec pa je sam prav nič ne poznaš; in veš, zakaj tako glasno pojem slavo samskemu stanu,” konča Mirko Koren svojo bridko povest ter ponovno napije zdravico svoji prostosti.

Misli Vladimirja Majakovskega

JURIJ GUSTINČIČ

Moskva, 26. marca, 1938.

AJAKOVSKI. Ulični tribun, pesnik koračnic, socialističnih poemov, letakov, zbadljivk in feljtonov. Slike docela življenske, brezkončno drzne, kakor življenje, do konca tendenciozne. Izpremenil je prejšnjo poezijo: vanjo je uvedel revolucijo. Zato rabi vsemu temu primeren okvir. Zato kliče: “Še so izvrstne črke: Er, Ša, Šča!” (Mehkoba simbolistov-zvonkljačev ne dopušča takih grobsti.)

Njegov pomen je svetoven. Izvir poezije socializma je. Celotni pesniki, nasprotujoči ali vsaj tuji njegovim nazorom, se odslej pač nikdar več ne vrnejo s čisto vestjo in lahkim srcem na krhko stopnjo, katero je teptal njegov nemirni duh. Ne na življensko, ne na

pesniško. Odslej grme njegove Leve Koračnice, smešna bi bila lira iz “Adamovih časov” (s tem se ne izpodjedajo pesniške stavbe stoletij!). Ruska revolucija, čista burja, ki zveni kot jeklo v ušesih vsega sveta, je zahtevala novega pesnika-reformatorja, kar sta bila svojčas Puškin in Nekrasov. V soperici zadržanih, elektriziranih dorevolucijskih let so zvončkljali starikavi pesniki. Zvončkljanje v smrdečem zatišju. . . Ko pa so zažvenkljala prva razbita stekla, so se v globinah nekaterih pesniških duš predramili demoni. Kmalu potem je dal Aleksander Blok mrzlično romantično lačnih in bojaželjnih svetoskruncev, svoje nesmrtno “Dvanajst” in “Skife”: Milijski so vas — a nas so teme, teme, teme! — Pravi glasnik dobe postane Majakovski, ki opeva tiste čase:

"Dovoljno groševih istin, iz serca staroje vytri!

Ulici naši kisti, ploščadi naši palitri! — Majakovskega nazivajo (mnogi zaničevalno!) pesnika "agitek", torej pesnika popolnoma "dnevni" doživljajev. Res, stopil je v tem pogledu niže kot navdahnjeno zbadljivi Heine v svojih "Zeitgedichte", tako n. pr. v "Der Kaiser von China" ali pa v "Die Schlosslegende". To ni vse! Slepec je, kdor ne začuti nekaj večjega, dosti večjega v teh agitkah. Da se razumemo! Literat naj se ne ukvarja s "trivijalno" dnevno politiko, tembolj pa naj vnese vanjo več kulture — zahteva pisec S. B. v "Sodobnosti" (l. 1937, št. 9). Uboga trupla, kmalu vas bodo zanašali valovi življenja na en sam trohneč kup. Kako si pridobiva ljudstvo bodočnost? Z dnevno politiko. Današnji dnevi poznajo samo železno logiko dijalektike: v našem nemirnem času je došel pesnik Majakovski do tega spoznanja, sicer pa govori sam o tem.—

V dnevnem političnem življenju, v katero se je "strmoglavil", ker je bil skozinskoz revolucionar, je slutil, še več, je vedno slišal glas neobsežnega orkestra revolucije, orkansko donečega, kot fuga Bachova, strastno ritmičnega kot orkester Toscaninija. Vse je hitelo naprej, on pa je ostal na čelu vse armade. Nastale so pesmi Ulice (ne ulični kič!). Nastala je svobodna socijalistična patetika. Mislili so si, da je gad, ki se plazi po zemlji, bil je orel, ki je držal življenje v krempljih. Njegov "Levi marš" spada k najgenijalnejšim proklamacijam, kar jih je kdaj vrgel pesnik med ljudstvo, koračnica je, ki jo bodo peli še na marsikateri barikadi.

Iz članka "Kako se delajo pesmi?" (1926.).

I. Tvoriti pravila, to ni cilj poezije; v takem slučaju se pesnik prerodi v sholasta, vadečega se v sestavljanju pravil za neresnične ali nepotrebne stvari in okoliščine. N. pr.: nepotrebno bi bilo izmišljanje pravil za šestevanje zvezd med hitro kolesno vožnjo. Življenje daje okoliščine, ki potrebujejo formuliranja, ki potrebujejo pravila. Način formuliranja, končni cilj teh pravil opredeljuje razred, potrebe naših bojev. N. pr.: revolucija je vrgla na cesto grobi jezik milijonov; žargon predmestij je obliil glavne prospekte; razpuščeni inteligentski jeziček z njegovimi izsesanimi besedami: "ideal", "principi pravice", "božanski začetek", transcendentalni lik Krista in Antikrista", — vsi ti pogovori, ki se šepetajo v restoranih, — so strti. To je — nova stihija jezika.

Kako ga napraviti, da bo poetičen? Stara pravila "z grezami, rozami" in aleksandrijskim stihom niso več vredna počenega groša. Kako bi uvedli ljudski jezik v

poezijo in kako ustvarili poezijo iz njega? Pljuniti na revolucijo v imenu jambov? Ne! Bilo bi brezuspešno tlačiti podirajoče grmenje revolucije v amphibrachus, izmišljen za šepetanje. Ne! Treba je dati takoj vse državljanske pravice novemu jeziku: kriku namesto napeva, grmenju bobnov namesto uspavanke.

"Revolucionni deržite šag!" (Aleksander Blok).

"Razvoračivajtes v marše!" (Vladimir Majakovski).

Premalo je, ako se dajejo vzorci novenega stiha, pravila vpliva besede na množice revolucije, treba je, da bi ta vpliv računal z največjo pomočjo, ki jo more dati svojemu razredu.

II. Te besede je posinovila peterburška ulica. Naj kritiki v prostem času razglablajo, iz kakšne osnove je to porojeno.

III. Povem odkritosrčno: Ne poznam ne jambov, ne trohejev, nikdar jih nisem razločeval in jih ne bom razločeval nikoli. Ne zaradi težav pri učenju, temveč zaradi tega, ker v svojem pesniškem delu ne pridem v dotiko s takimi stvarmi.

IV. Povej, ali si napravil iz svojih pesmi orožje razreda? In če si jo tudi pri tem opravilu polomil, je to močnejše, častnejše, kot ponavljanje: "Duša moja je polna hrepenenja, a noč je tako lunina..." (O jeseninovščini).

V. Kakšni pripomočki so potrebni pri začetku pesniškega dela? Prvič: Naloga v družbi, ki jo more rešiti samo pesniška tvorba. Socijalno naročilo (zanimiva tema za specijalno razpravo o nesoglašanju socijalnega naročila s faktučnim naročilom). Drugič: Točno poznanje, ali bolje rečeno, občutek želja vašega razreda (ali grupe, ki ste njen predstavnik) to se pravi — načelno stališče. Tretjič: Snov. Besede. Nепrestano izpopolnjevanje shramb, skladišč vaše lobanje s potrebnimi, izrazitimi, redkimi, izumljenimi, obnovljenimi in vsemogočimi drugimi besedami. Četrtrič: Oprema delavnice in orodja proizvodnje. Pero, svinčnik, pisalni stroj, telefon obleka za poset prenočišča, kolo za zvezo z uredništvu, opremljena pisalna miza, dežnik, če bi se pisalo pod dežjem, soba, dolga toliko korakov kolikor jih je potrebnih za hojo pri delu; zveza z uradom izrezkov, ki pošilja snovi za vprašanja, razburjajoča deželo itd, itd; celo pipica in cigarete.

VI. Momenti snovi, opreme in prijemov se lahko računajo kot tarife edinice. Ali je socijalno naročilo? Je. Dve edinici. Načelno stališče? Dve edinici. Rime? Še edinica. Aliteracije? Še pol edinice. Pa za ritem edinica — čudni obseg je zahteval vožnjo v avtobusu. Zaostrujem nalašč, poenostavljam in karikiram misel. Zaostrujem, da bolj rezko pokažem, kako bistvo sodobnega literarnega dela ne obstoji v oceni stališča okusov teh ali onih gotovih del, temveč v pravilnem pristopu k izučevanju samega proizvodnega procesa.

VII. Zavrzmlo privede z razvijanjem "epičnih platen" iz časa barikadnih bojev — vse platno vam raztržejo; vrednost faktučne snovi ob času revolucije se mora tarifirati više, pa gotovo ne niže kot tako zvana "pesniška tvorba." Prenagljena poetizacija le izsesava in kvarji snov. Vse učne knjige, a la Sengeli (Sengeli—profesor, sestavitelj poetike—Op. prev.) so škodljive, ker ne izvlečejo poezije iz materijala, torej ne podajo esence faktov, ne stiskajo faktov, dokler se ne najde stisnjena, varčljiva beseda, temveč navlačijo kakšno staro obliko na novi fakt kakor uš v hlačah, n. pr. radimovski prešički v njegovih grških, za Ilijade določenih pentametrih, ali pa zija fakt izpod pesniškega oblachla ter postaja smešen in nemogoč. Taki le so n. pr. pri Kirilovu — "Mornarji" (Kirilov — Ruski delavski poet — Op. prev.),

ki marširajo v po vseh šivih pokajočem obnošenem amphibrachusu.

VIII. Jasno je, da opisovanje, odražanje sedanosti ne zavzema v poeziji samostojnega mesta. Takšno delo je potrebno, ocenjuje pa se naj kot opravilo tajnika velikega človeškega zborovanja. To je najnavadnejše "zasišli" in "ustanavljam". V tem je tragedija "Sopotnikov": In zasišli so šele po petih letih, in ukazali prepozno, ko so drugi že vse izvršili.

Poezija se začena tam, kjer je tendenca.

Po mojem, verzi, "Vyhožu odin ja na dorogu..." so agitacija, naj se dekline spreha s poeti. Samemu, glejte, je dolgčas. Eh, ko bi imeli enako moč verzi, pozivljajoči k združitvi v zadrage!

IX. Poezija je proizvajanje. Najtežje, najbolj komplicirano, toda proizvajanje je.

X. "Misterija — buff" (Znamenito odrsko delo Majakovskega, uprizorjeno prvič l. 1918 po protekciji Lunačarskega) je pot. Pot revolucije. Nihče nam ne more natančno prerokovati, kakšne gore bo treba še pognati v zrak. Danes zbada uho ime Lloyd George, a jutri bodo celo Angleži pozabili to ime. Danes se ustremjuje h komuni volja milijonov, a čez pol stoletja, mogoče, bodo pognali v tako planet zračne dreadnoughte komunne. Zatorej, zopet puščajoč pot (obliko), sem ponovno deloma izpremenil pokrajino (vsebino). V bodočem, igralci, režiserji, čitalci, tiskarji, "Misterije — buff" spreminjajte vsebino, napravite jo sodobno, današnjo, tohipno.

XI. Z večjim dogodkom se povečava razdalja, v katero odstopa. Slabiči teptajo na mestu, čakajoči, da bi dogodek minil in ga odražajo, močni se poganjajo naprej, da bi vlačili za seboj tako razumljeni čas.

XII. Soudeleženci opisujejo današnje boje zmeraj nepopolno, celo nepravilno, vsekakor enostransko.

Očividno je tako delo svota dveh delovanj; zapisnikov sodobnika in posploševalnega dela pesnikovega. V tem je tragedija revolucionarnega pisatelja; lahko daje sijajen protokol: n. pr. "Teden" Libidinskega (Libidinski porevolucijski ruski pisatelj; Op. prev.) in brezupno grešiti, ako posplošnjuje brez vsake razdalje. Izprememba plani, na kateri se vrše dogodki, je obvezna.

Seveda to ne pomeni pesnikovega sanjarenja ob morju, medtem ko mineva čas. On mora naganjati čas.

XIII. Ne ukvarjajte se s tvorbami, ki naj bi funkcionirale v brezračnem prostranstvu, ali, kar se čisto dogaja s poezijo, v preveč zračnem. Vedno naj se imajo pred očmi poslušalci, katerim so namenjeni verzi. To je posebno važno dandanes, ko postaja odločnejši način obvevanja z ljudstvom tribuna, glas, neposredni govor.

XIV. Nepotrebno je otvoriti veliko pesniško tovarno za izdelavo pesniških vžigalic. Odrvnimo se od takih neracionalnih pesniških malenkosti. Po peresu se seže takrat, ko se ne more več povedati drugače, kot le s pesmijo. Gotova dela se izdelujejo šele tedaj, ko čutiš jasno socialno nalogo.

XV. Če hoče dosledno razumeti socialno nalogo, mora stati pesnik v središču dogodkov. Poznanje ekonomske teorije, poznanje realne okolice, poseganje v znanstveno zgodovino je za pesnika — v osnovnem delu — večje važnosti, kakor sholastične knjižice pred stari- no molečih profesorjev — idealistov.

XVI. Da dosledno ustreza socialni nalogi, mora pesnik biti naprednejši v svojem razredu, bojevati se mora skupno z razredom na vseh področjih. Treba je uničiti pravljico o nepolitični umetnosti. Ta starodavna bajka se pojavlja danes v novi obliki; prikriva se z

besedičenjem o "širokih epičnih platnih" (spočetka "epična", potem "objektivna" in navsezadnje "ne-strankarska"), o velikem slogu (spočetka "veliki", potem "vzvišeni", ter končno "nebeški").

XVII. Opozarjam pesnike na dejstvo, da zahtevajo tiste "lahke" agitke najnapornejši trud.

XVIII. Tudi življenske okoliščine pesnikove vplivajo na resnične umotvore. Označba "boema" nam pomeni toliko kolikor zanikanje vsakega umetniško-purgarskega malomeščanskega življenja. Zallog se je bojevalo dostikrat z besedo in samo z besedo (n. pr.; zadeva Jesenina — Op. prev.). Realno je pred nami ozračje starega literarnega individualnega karjerizma, malenkostnih, zlobnih, klikarskih interesov, medsebojna škodoželjnost, zamenjava pojma "pesniški" s pojmom "razpuščeni", "v rožicah", "razgrajč" i. t. d. Celu obleka pesnika, celo njegov domači pogovor z ženo, naj bo drugačen, opredeli naj ga vse njegovo pesniško proizvajanje.

XIX. Mi, Lefi (Lef — Levi front umetnosti, znamenita organizacija ruskih futuristov. Kljub mnogim hibam, n. pr. povzdigovanje faktografije, ni istovetna s klovno kakšnega Marinettija. V borbi za novo literaturo je igrala precejšno vlogo. Njeni bojeviti elementi, v prvi vrsti sam Majakovski, se združujejo pozneje v novih proletarskih pisateljskih zvezah. — Op. prev.) Ne zatrujemo, da edini poznamo tajnosti pesniške tvoritve. Edini smo, ki hočemo odkriti te tajnosti, edini smo, ki nočemo spekulativno obkrožiti umetnikovo ustvarjanje z umetniško — religioznim oboževanjem.

Kar se tiče ocene epičnih platen, ima Majakovski prav. Isto o glazbi: vse take herojske-epske slike so se ponesrečile. Bile so zgrajene s pomočjo težkih in okornih glasbenih snovi. Iz njih se je izslušilo naturalistično razgrajanje. Iz iskrenega glasbenega nehanja in iskanja pa je vzklila muzika svetlih narodnih melodij, bujnih plesnih motivov in ljudskega veselja. Zopet se uveljavlja orientalski folklor; obdelava se z resnobo kučkistov. To so herojske podobe! Nova doba — njen izraziti glasnik v glazbi je mladi Armenec Hačaturijan.

O Lincolnu pripoveduje Anthony Gross sledečo zaba-avno in poučno anekdoto: Neki častnik ni izpolnil ukaza ali pa ga ni prav razumel. Vojni tajnik Stanton se je zelo ujezil in je dejal: "Mislim, da kar sedem in povem temu možu, kar mu gre."

"Kar storite to," je odgovoril Lincoln, "pišite mu, dokler vam je stvar v spominu. Zaostrite pero. Kar posekajte ga."

Stantonu ni bilo treba tega ponoviti. Napisal je in prečital Lincolnu pismo, ob katerem bi krivca morala groza spreletavati. "Tako je prav. Dobro je tako," je pripomnil predsednik.

"Po kom naj to odpošljem?" je vprašal Stanton.

"Pošljite. Kar pošljite," je odgovoril Lincoln. "Ali pa nič ne pošljite. Raztrgajte to. Iznebili ste se svoje jeze in to je vse, kar je bilo potrebno. Raztrgajte papir. Taka pisma se pišejo, ampak ne odpošljajo."

Zlato, zlato!

(Nadaljevanje.)

IREDZADNJI neodvisni vladar Inkov je bil Hvajna Kapak, eden najslavnejših in, kot se zdi, najbolj priljubljenih njihovih gospodarjev. Z njegovo smrtjo se je pričela narodna tragedija. Naslednik mu je bil najstarejši sin Hvaskar, a svojemu nezakonskemu sinu Atahvalpi je zapustil tisti del imperija, ki je sedaj Ecuador. Oba sta bila lakomna in častihlepna. Hvaskar je hotel biti edini vladar in je zbral veliko armado, da napade svojega polbrata, ki pa bi tudi rad bil sedel na prestol. Ko je Atahvalpa zmagal v prvi veliki bitki, je Hvaskarjev odpor oslabil, prvi je osvajal pokrajino za pokrajino, dokler ni bil tako močan, da je mogel poslati štirideset tisoč mož proti velikemu glavnemu mestu Kusko. In ko je ta vojska osvojila staro prestolnico, je bila skoraj hipoma vsa slavna zgodovina Inkov zatajena in izpreobrnjena. Vojaki so v mestu divjali kot barbari, nešteta poslopja so bila porušena, mnogo ljudi pobitih, Hvaskar je bil vjet in ogromni zaklad so odpeljali. Ves socijalni red, v katerem je ljudstvo čutilo zadovoljnost in srečo, je bil poteptan, sloga je splavala po vodi, namesto da bi se državna moč opirala na ljudstvo, je postala vladarjeva volja zakon in postava.

Atahvalpa je bil kakšnih trideset let star, baje prikupne zunanosti in lepega, junaškega obraza, dober govornik in debater in Španci so ga smatrali za modrega. Toda napram svojim podanikom je bil ošaben in prevzeten v popolnem nasprotju s prejšnjimi Inki.

Prav v tem času je pa prišla nevarnost za državo iz zunanjega sveta, o katerem niso Inki ves čas ničesar vedeli. Amerika je bila odkrita, naseljevanje in osvojevanje se je vršilo na severu in na jugu in zlasti španski kralji so se smatrali za opravičene vladarje novega sveta. Balboa je leta 1513 prekoračil panamsko ožino, Magallanes je našel prehod skozi južno morsko ožino, ki je dobila njegovo ime in leta 1521 je prva ladja objadrala zemljo po tej poti. Eno leto pozneje je Andagoya povedel svoje ladje ob zapadni obali južne Amerike proti kraju, kateremu je Balboa že dal ime

Peru in leta 1524 sta Francisco Pizarro in Almagro podvzela svojo prvo ekspedicijo.

Pizarro je bil rojen v mestu Trujillo v Španiji. (Trujillo je tudi ime sedanjega zloglasnega diktatorja na Santo Domingo.) Prišel je zgodaj v Ameriko in je imel nekaj zemlje v Panami. V tistih časih je bil naš visoko razviti in velečislani "real estate business" še neznan, ker se za zemljo Indijancev ni plačevalo. Človek je torej veliko lažje postal posestnik kot dandanašnji. Ampak Pizarrove sanje se niso zadovoljuile z malim zemljiščem, temveč so letale v mnogo višje višave. Ko se je Andagoya vrnil s svoje ekspedicije, se mu je zazdelo, da bi se našla v doslej neznanih krajih lepša in večja bodočnost. Kjer se beli mož še ni prikazal, mora biti prilika za civiliziranje divjakov, za slavo in za profit. Diego Almagro je simpatiziral s takimi nazori in sklenila sta zvezo, kupila ladjo in 14. novembra 1524 je Pizarro odjadral s sto dvajsetimi Španci in nekaterimi indijskimi služabniki. Almagro je počakal doma.

Ta aventura se je pričela z velikimi upi, ampak kmalu se je pokazalo, da je med željami in dejstvi precej razlike. Dva meseca niso nikjer našli prebivalcev, kadar se je ladja ustavila. Naposled, ko so bile zaloge že skoraj izčrpane, so pristali ob neki točki, katero je Pizarro imenoval Porto Famine (Luka lakote). Precejšnje število moštva je že med potjo umrlo, živeža ni bilo mogoče dobiti nikjer in Pizarro je sklenil poslati ladjo nazaj po potreščine, z osemdesetimi možmi je pa ostal, računajoč, da se mora ladja vrniti v dvanajstih dneh. Toda dnevi so potekali, več kot dvajset mož je še umrlo, hranili so se z morsko travo in grenkim sadom neke palme in poleg tega so skuhalo usnje kravje kože, katero so razdelili med seboj. Po sedem in štiridesetih dneh je naposled ladja prišla in pripeljala živeža. Ko so se okrepcali, so nadaljevali pot proti jugu. Prispeli so do nekega mesta ob morju, obdanega s trdnim plotom. Ko so prebivalci uzrli neznance, so zbežali; toda drugi dan so se vrnili oboroženi in pričel se je boj. Španci so bili od dolgega stradanja oslabei in domači prebivalci so zmagali. Pi-

zarro je bil težko ranjen in njegovi vojaki so izprva mislili, da je mrtev. Sedemnajst mož je bilo ranjenih razen njega in pet ubitih. Ko je Pizarro spoznal obseg svojega poraza, se je vrnil do nekega otoka — Biserni otok — ladjo je pa poslal v Panamo zaradi nujnih popravkov.

Med tem je bil Almagro zapustil Panamo, da bi poiskal Pizarra. Nikjer ob obali ni mogel najti sledu po njem, dokler ni došel do kraja, kjer je Pizarro bil poražen. Nato se je vrnil in se z njim sešel na omenjenem otoku. Domenila sta se, da se Almagro vrne v Panamo po več mož in denarja, ker je bilo brez tega nemogoče nadaljevati započeto pustolovščino. Almagro je naletel na težave, ker ni bil guvernerju ves načrt nič kaj všeč. Naposled je pa vendar zbral sto deset mož in jih pripeljal Pizarru. Z dvema ladjama sta tedaj jadrjala tri leta gor in dol ob obrežju, rodovitne zemlje pa nista našla nikjer. Moštvo je umiralo, dokler jih ni ostalo komaj petdeset živih. Končno je Pizarro sklenil poslati Almagro nazaj v Panamo po več mož in zalog, pilot Bartolome Ruiz je pa odšel proti jugu, da bi našel dobro zemljo. Prišel je do severnega dela sedanje države Peru in od tam se je vrnil s šestimi Indijanci iz kraja, ki so ga imenovali Tumbes in z zlatom, srebrom in tkaninami. Ti Indijanci so bili neprimerno bolj inteligentni od vseh, s katerimi je Pizarro prej prišel v dotiko, ali bolj kot to ga je elektriziralo zlato in Ruizove povesti o velikem bogastvu krajev neznanega indijanskega naroda. Ko se je Almagro vrnil iz Paname z možmi in konji, sta obe ladji odjadrili proti jugu. Po raznih težavah je odprava dosegla kraj, kjer je sedaj mesto Atacames v Ecuadorju. Več kot deset tisoč obcroženih Indijancev jim je prišlo naproti, a ko Španci niso pokazali nobenih bojevitih namer, ker so se čutili preslabe za boj, so jih domačini prijazno sprejeli. Vseokrog so bile lepo urejene vasi s pravnimi ulicami in trgi, v nekaterih po tri tisoč hiš, vse čisto in očitno dobro upravljano. Vse to je še bolj podražilo pohlepnost Špancev, a ker so vedeli, da ne morejo s svojo malo četo nič opraviti, so se vrnili proti severu do otoka Gallo, kjer je Pizarro čakal. Almagro je še enkrat odplul v Panamo po pojačanja. Med tem pa je bil guverner dobil razna pisma, v katerih so se

vojaki bridko pritoževali zaradi neznankega trpljenja in namesto pojačanj, je poslal ladjo, ki naj bi prepeljala vse tiste, ki bi se hoteli vrniti, nazaj. Ko je prišla s to vestjo, je Pizarro z mečem potegnil črto v pesku in dejal: "Ta črta pomeni trud, stradanje, rane in druge težave, ampak tudi zmage in osvojitve; tisti, ki so dovolj hrabri, da premagajo težave, naj stopijo čez črto v znamenje, da hočejo ostati moji zvesti tovariši. Tisti, ki niso vredni take zmage, naj se vrnejo v Panamo." — Šestnajst jih je prestopilo črto, vsi ostali so se vrnili. Pozneje je kralj teh šestnajst imenoval za "hidalge."

Pizarro je ostal nekaj mesecev na otoku. Tedaj je guverner poslal majhno ladjo z drugimi možmi, ampak je določil čas, v katerem se morajo vrniti. Ta odprava je prišla južno do reke Santa. Našla je mnogo vasi, nabrala zlata, srebra in oblek in spoznala precej dežele. Toda čas je potekel in Pizarro se je moral vrniti. Začasno ni mogel storiti ničesar. Potrošil je denar, izčrpal svoj kredit in v Panami ni našel podpore. Tedaj si je od prijateljev izposodil, kolikor je še mogel in se vrnil v Španijo. Tam je kralju podal poročilo. Računal je dobro. Kralj je ljubil oblast in je ljubil zlato. Povišal je Pizarra in ga imenoval za svojega namestnika v vseh krajih, ki jih "odkrije," ter mu dovolil tri ladje in potrebno moštvo. Meseca januarja 1531 je Pizarro odplul proti južni Ameriki. Njegovi štirje bratje so šli z njim.

S tem se je pričelo osvojevanje inkovskega imperija.

Odprava je srečno dosegla pacifiško obalo in moštvo s konji se je izkrcalo. Po vaseh so nabrali zlata, srebra, živil in vsakovrstnih potrebščin. Iz Paname so prišla pojačanja. Pizarro se je čutil močnega. Na otoku Puna v zalivu Guayaquil, kjer se jim domačini niso enostavno podvrgli, so jih Španci napadli, mnogo Indijancev je padlo, njih voditelje so pa nekatere sežgali, druge pa obglavili. Tako "kaznovanje" se je pozneje redno ponavljalo. Potem so napadli mesto Tumbes, ubili mnogo prebivalcev, porušili mnogo hiš in pobrali veliko bogastvo kot "vojni plen". Mnogo zlata so odposlali v Panamo, od tam so pa sedaj dobili nova pojačanja, s katerimi so zavzeli še več naselbin v obmorskih krajih. Povsod so

nastopali okrutno in povsod so plenili. V tem času je Pizarro izvedel novice o velikem cesarju Inkov, Atahvalpi, o bogatih dolinah onkraj And in o čudovitem glavnem mestu Cuzco. Tedaj je zaslutil izpolnitev svojih sanj in njegov načrt je kmalu bil gotov. Dne 24. septembra 1532 se je pričel zgodovinski pohod v osrčje Inkov, ki naj bi iz velikega neodvisnega cesarstva naredil največjo špansko kolonijo in napolnil kraljeve blagajne in žepe nešteti hidalgov.

V dolini reke Piura je Pizarro ustanovil svoj tabor in začel graditi mesto San Miguel, ki mu je služilo za izhodišče. Od tam je nastopil pot, da poišče Atahvalpo. S seboj je imel dva in šestdeset jahačev in sto dva pešča. Včasih so se čudili, da je mogel s tako navidezno majhno silo premagati armade Inkov. Pozabiti se pa ne sme, da je orožje bilo mnogo večjega pomena kot število mož. Inkom so še konji bili neznani in kakor je Hanibal nekdanj imel pripisati svojo zmago nad Rimljani neznanim slonom, tako so se Inkom konjeniki zdeli skrivnostna, strašna bitja. Puške in topovi seveda niso tako dovršeni kakor danes, ampak kaj je mogel lok in sulica opraviti proti njim?

Dokler je šlo, je Pizarro kazal domačinom zgolj prijateljstvo. Mnogo naselbin je na ta način pridobil brez boja. Inki so mislili, da prihajajo tujci kot obiskovalci in so jim povedali vse, kar so Španci hoteli vedeti. Kapitan Hernando de Soto, katerega je Pizarro odposlal naprej, je došel do mesta Caxas, kjer je našel močna poslopja in izvedel, da je Atahvalpa s svojo vojsko odsoten in da je do glavnega mesta kakšnih trideset dni hoda za pešce. V Hvanka pampi je našel krasne stavbe, mostove in druge dokaze visoke kulture. Tam je srečal tudi Atahvalpove odposlance, ki so hoteli pozdraviti Pizarra in mu prinesli vladarjeve darove v znamenje miru. Z njimi se je de Soto vrnil k Pizarru.

Ta je lepo sprejel odposlance in jim zagotovil, da prihajajo Španci z mirnimi nameni in da bi njih vodja rad pozdravil vladarja Inkov. Potem so Španci nadaljevali svoj pohod. Četo je vodil Hernando Pizarro, eden Franciscovih bratov, ki so prišli z njim iz Španije. Povsod so izpraševali prebivalce o Atahvalpi, zlasti o tem, ali ima vojsko s seboj

in kakšni so njegovi nameni. Ko niso mogli izvedeti ničesar, je Hernando Pizarro ukazal, naj vzamejo enega glavarjev na stran in ga je dal mučiti. Hernando je bil sploh znan zaradi svoje okrutnosti, katero je pokazal tudi ob mnogih drugih prilikah. Do neznosnosti trpinčeni Inka je izjavil, da je Atahvalpova vojska razdeljena na tri dele, da je en del ob gorskem vznožju, drugi na vrhu, tretji pa pri mestu Cajamarca — vsega skupaj petdeset tisoč mož; tudi je dejal, da je Atahvalpa pripravljen na boj, če spozna kakšne sovražne namene. Hernando je poslal mestnega poglavarja, da naznani Atahvalpi baje prijateljske namene Špancev. Za njim je napredovala španska vojska; vsak večer je dosegla kakšno vas z obzidano, trdnjavi podobno hišo. Španci so bili na eni glasovitih utrjenih inkovskih cest.

Ko so dospeli na razpotje, kjer je ena cesta zavila proti mestu Chincha in odtod dalje proti glavnemu mestu, druga se pa vzpenjala proti Cajamarci, se je Pizarro odločil za drugo. Kakor piše Pizarrov tajnik Xeres, je Hernando nagovoril vojake "v imenu svete katoliške vere, da naj hrabro nadaljujejo svoj pohod, da prinesejo nevernikom resnico."

Cesta ni bila zgrajena za konje, zakaj lama je bila edina domača žival Inkov, in pohod v hribe je bil zelo težaven. Nekega dne so dospeli do trdnjave, zgrajene na takem mestu, da bi lahko zadržala celo armado, toda nobenih brambovcev ni bilo v njej. Kmalu so prišli Atahvalpovi poslanci z ovci in drugimi darili in z zatrjevanjem prijateljstva. Od njih so Španci izvedeli o žalostnem boju med bratoma. Hernando Pizarro je sprejel darila, obenem se je pa začel bahati z dosedanji zmagami in grozil Inkom s strašno usodo, če bi pokazali sovražnost Špancem. Vsem je moral biti jasno, da ne prihaja njegov brat le pozdravljat njihovega vladarja.

Pohod se je nadaljeval in zopet so prišli poslanci z darili. Eden med njimi je moral biti visok dostojanstvenik, sodeč po vedenju njegovih tovarišev. Pil je iz zlatega kozarca "čičo", pijačo iz koruze in jo ponudil tudi Špancem. Drugi dan je Pizarro s svojim oddelkom došel do Cajamarce. To je bilo 15. novembra 1532. Ko so pregledali mesto, v katerem ni bilo nobenih vojakov, so spoznali, da je zelo primerno za obrambo in so ga zasedli.

Atahvalpa so poslali vest o svojem prihodu. Hernando de Soto je bil odposlan, da povabi Atahvalpo. Hernando Pizarro mu je sledil z dvajsetimi konjeniki, v trdnjavi pa so bili pripravljene španski topovi, — "za vsak slučaj". Atahvalpa je bil pri vratih svoje hiše. Soto je pojahal do njega tako blizu, da je njegov konj dihal vladarju naravnost v obraz. Atahvalpa je ostal popolnoma miren. Nato je prišel Hernando Pizarro. Posluževal se je tolmača. Atahvalpa se je pritoževal, da so Španci uganjali razne okrutnosti nad njegovimi podaniki in da so si prilastili reči, ki niso bile njihove in jim niso bile podane v darilo. Kljub temu je zadrževal svoje prijateljstvo in izjavil, da namerava obiskati njihovega poglavarja Pizarra. Ženske so postregle Špancem s čičo v zlatih bokalih in vsi so lahko videli šotore Inkove armade ob vznožju griča.

Španci so se vrnili in postavili straže za noč. Svoje moči so razpostavili tako, da so bili pripravljene za obrambo in za napad. Pizarro in njegovi častniki so vzpodbujali vojake, češ Bog je na njihovi strani. Drugo jutro, ko je Atahvalpa poslal vest, da pride, so bili Španci pripravljene.

Najprej je prišel oddelek Indijancev v pestrih oblekah, da je bilo videti kakor šahovska deska. Potem so prišli trije oddelki v raznih oblekah, pojoči in plešoči, naposled skupina mož v oklepah, z zlatimi in srebrnimi, kronam podobnimi pokrivali. Med njimi so nosili na ramah Atahvalpo, odetega s sijajno

vladarsko obleko. Ko se je približal, mu je šel menih Vicente Valverde, od vseh zgodovinarjev označen kot zaničevanja vreden človek, nasproti, medtem ko so bili vojaki skriti za zidovjem, in pozval Atahvalpo, naj se pokloni španskemu kralju, papežu in krščanskemu Bogu, v čigar službi so Španci prišli sem. S tem mu je potisnil sveto pismo v roko, sam pa je v drugi roki držal križ. Atahvalpa je nekoliko listal po knjigi in jo vrgel od sebe. Razne zgodovine opisujejo to, kar se je tedaj zgodilo na razne načine, ampak po vsem v čemer soglašajo, ne more biti nobenega dvoma, da je menih prelomil mir in zakrivil posledice, ko je začel kričati: "Krščani, pozivam vas, da maščujete to žalitev svete vere."

Atahvalpa se je dvignil in pozval svoje vojake, naj bodo pripravljene. Pizarro je potegnil meč in s štirimi možmi skočil proti Atahvalpi ter ga pograbil. Trobente so zatrebile, topovi so zagrmeli in Španci so naskočili s konjeniki in pešci. Ubijali so presenečene Indijance in sam Atahvalpa bi bil umorjen, če ga ne bi bil Pizarro hotel imeti živega. Topovi, puške in konji so tako vplivali na Indijance, da so le strmeli in niso dvignili ne ene roke v obrambo. Ko so se Španci vrnili v mesto, niso imeli ne ene izgube, dva tisoč mrtvih Inkov je pa pokrivalo zemljo in na tisoče jetnikov so prignali v mesto kakor ovce.

To je bil začetek konca inkovske države.

(Dalje prihodnjič.)

Votli zobje

IVAN JONTEZ

A JE ŽENSKA UGANKA, kateri ni še nihče prišel do dna in ki je sploh ni mogoče razvozlati, je že star sofizem. Izumili so ga bistri možje, ki so bili preleni in preneumni, da bi mogli same sebe razumeti, kje še le ženo. Ker so taki ljudje vedno čutili potrebo, kakor koli opravičiti svojo lagodnost, kratkovidnost in druge pomanjkljivosti, so privlekli za ušesa na dan to teorijo, držeči se znanega pregovora: Izgovor je dober, tudi če ga pes na repu pri-

nese! Tako je bila miselna lenoba teh "izvedencev" in njihova zabitost opravičena, problem žene rešen in bistri raziskovalci v temnem področju človeške duše so se lagodno oddahnili:

"Žena je nerazumljiva uganka. Sfinga. Mona Liza. Amen."

Pri tem je bilo pozabljeno, da tudi samega sebe ne moreš razumeti, če ne moreš razumeti žene. Žena je človek. Moški v svoji kratkovidnosti jo je sicer prisilil, da se je razvijala

nekoliko drugače kakor on, med drugim tudi v boljšo diplomatko, vzlic temu je pa ostala človek. Tudi je v nekaterih zadevah globlja od moškega: njena ljubezen je globokejša, njeno sovraštvo strupenejša. Toda z moškim jo veže nešteto vzporednic in v nekaterih slučajih je enako zabita kot on. Vzemimo na primer slučaj z zobmi. Tako radi kažemo znancem svoje gnile škrbine! Kakor da bi bile nekaj lepega, s čimer se človeku lahko prikupiš! —

Seznanila sta se bila na vročem pesku na obali jezera Erie. En samcat pogled na skoro brezhibne oblike njenega telesa, en sam pogled v njen nasmejani rožnati obrazek, obkrožen z zlatimi kodri in v njene višnjeve oči je zadostoval, da je njegova bronasto ožgana atletska postava na mestu otrpnila in da se je v njegovih rjavih očeh zablistalo neprikrito občudovanje; kakor je na drugi strani takisto en samcat pogled na širokoplečega zagorelega mladca vzbudil v njenih deviških prsih sladko koprnenje, povzročajoče tesnobo v grlu. In kakor da je obema postalo prevroče na pesku, sta kot po dogovoru planila v hladno jezersko vodo ter jo začela rezati s krepkimi zagoni.

Pol milje od obrežja ju je zaneslo skupaj. Tako po naključju, saj veste.

"Imenitna voda", se je opogumil on. "In vi ste sijajna plavalka."

"Za silo že gre. Vendar z vami si ne bi upala tekmovati", mu je ona vrnila poklon in v očeh ji je žarelo občudovanje. "Plavate kakor pravcati šampijon!"

On je zardel do ušes in ni vedel kaj reči. "Lepo vreme..." je naposled zajecjal. Drugega se ni mogel domisliti. Nenadna zaljubljenost je vzela njegovi glavi vso iznajdljivost in jeziku vso gibčnost.

Ko sta se vračala, se je ona opirala nanj, kajti utrudila se je bila, če ji je bilo verjeti. Njega je to neizrečno radostilo.

Zvečer, pri slovesu sta si obljubila, da se bosta drugi dan pri jezeru zopet videla.

Skozi dva tedna po tistem ju je bilo videti na peščenem jezerskem obrežju vsako popoldne in vedno sta tičala skupaj, da je bilo lahko ugeniti, kaj se je pletlo med njima. Sprehajanje po vročem pesku. Posedanje pod redkimi grmiči. Zaljubljeni pogledi, rdečica zadrege, sladki nasmeški. In skupno plavanje na dolgo razdaljo. To je bil njun vsakodnevni spored.

Tisto popoldne sta zopet plavala daleč ven v jezero, dosti bolj daleč kakor običajno. Bilo je zelo vroče in mladima plavacema se je zdelo, da se je tudi jezerska voda nenavadno ogrela. Ona je začela tožiti, da so ji pešale moči. "Mislim, da vsled vročine", je menila in v očeh ji je zatrepetala ponižna nema prošnja. On jo je razumel.

Vmes je stopilo naključje, največji zaveznik zaljubljenec in kovač človeških usod ter jima poslalo na belogrivastem valu kdo ve kje odtrgan tram, da sta se ga lahko oprijela ter si privoščila kratek oddih. In ker se je tisti čas pripodilo proti njima še nekaj porrednih valov, je on poslušno ubogal namig naključja ter z levico objel deklo okrog pasu, češ, jezero je postajalo razburkano in valovi bi jo utegnili odnesti s seboj. Res da je bila dobra plavalka, res je pa tudi bilo, da je bila utrujena in potrebna počitka. Ona se mu je hvaležno nasmehnila.

Tedaj se je zgodilo! Sonce je postalo neznanško vroče, voda se je zdela že skoro vrela in njegova usta so postala čudno suha in prsa mu je razganjalo. V grlu so se mu gnetle besede: "Fanny, jaz te ljubim, ljubim do blaznosti!" a iz grla ni mogel spraviti več kot: "Fanny!..."

In ona samo: "Filip!..."

Šele nagaljiv val je ločil njune ljubezni žejne ustnice, ko jima je odnesel prijateljski tram, da sta se za hip potopila pod površino vode.

"Tram!" se je ozrla ona za lesenim poslanecem naključja.

"Ga ne rabiva več..." se je zasmel on ter jo spet objel.

Tedaj se je ona nenadoma spomnila: "Oj, čisto sem pozabila, da moram danes k zobarju! Kaj praviš, dragi, koliko je že ura?"

Filip je pogledal na sonce. "Kvečjemu tri. Ali se ti mudi?"

Mladenka je že rezala vodo v smer proti obali. "Ali se mi mudi? Zdaj le bi morala že biti tam!"

"Pojdi pa jutri."

"Ne, danes moram iti, sem že tako dvakrat zamudila in danes mi je padla iz zoba še ena plomba. Le poglej!"

Sončni žarki so razsvetili mladenkino rožnato ustno duplino in njen spremljevalec je

uzrl v levi spodnji čeljusti dvoje slabih kočnikov, v katera je gniloba navrtala dve črni votlini.

Na njegovem obrazu se je borilo začudenje z nevernostjo in odporom, ki ga je bil začutil tisti hip, ko mu je pogled na dva gnila zoba neusmiljeno razbil iluzijo o najdbi dovršenega dekleta. In kakor bi trenil, je ugasnil ogenj v njegovih očeh in obraz se mu je skremžil, kakor da je pravkar zagriznil v nenavadno grenko-kislo lesniko. Fant je nehote zajel polna usta vode ter jo nejevoljno prhnil pred se. Nato se mu je nenadoma zazdelo, da je voda začela postajati hladna. Začel je plavati, kakor bi se mu kdo ve kako mudilo. Ona je začela zaostajati.

Tedaj je Fanny zaklicala: "Bolj počasi, dragec, saj vendar ne tekmujeva za svetovno prvenstvo! Meni že pohaja sapa."

Njena zadnja beseda je porodila v njegovi glavi mučno predstavo:

Filip plava v neznanem, črnem morju. Nenadoma zagleda grdo morskó pošast na stežaj odprtega ogromnega gobca, v katerem se zlovešče lesketajo silne črne škrbine. Filip se prestrašen spusti v beg. Toda zdi se mu, da so mu udi popolnoma otrpnili in da se vzlic skrajnemu naporu vseh svojih mišic ne more premakniti z mesta. Pošast je le še nekaj sežnjev od njega in on že čuti na vratu njeno vročo sapo, ki ima zoprni duh po gnilobi. Hip nato ga neka mrzla stvar stisne za desni gleženj, da siromak vzdrhti od groze.

Preko vodne površine je zažvenkljal razposajen dekliški smeh. "Pa sem te le došla, moj

dragi!" se je ona zmagoslavno oklenila njegovega desnega gležnja. "Si mi hotel uiti, kajne? Haha, pa ti ni uspelo..."

On se je kislo nasmehnil ter nekaj zabrunđal, a njegove besede so utonile v brnenju motornega čolna, ki je prioral mimo ter ju pošteno oškropil.

Ko sta se poslovila, ji je moral obljubiti, da jo počaka, dokler se ne bo vrnila. Toda Filip ni slišal svoje obljube, dane čisto mehanično. Njegove misli so se sukale neprestano okrog dveh votlih črnih škrbin, zaudarjajočih hudo po gnilobi. Vse drugo je postalo zanj postranskega pomena.

Ko se je čez dobro uro Fanny vrnila k jezeru, Filipa ni bilo več tam. Tudi drugi dan ga ni bilo nič na spregled. In tretji, četrti, peti dan tudi ne. Bilo je, kakor da ga je vzela noč ali pogoltnila zemlja.

Fanny je zdaj poročena žena. Njen mož ni Filip. Toda ona se večkrat spomni nanj. In vselej naporno ugiba, kaj ga je napotilo, da je tako nepričakovano kakor strela iz jasnega pretrgal idilično razmerje z njo. Ali njeno ugibanje ne rodi zaželjenega sadu: naj ugiba še tako naporno, njena uboga glavica ne more in ne more razvozljati te, sicer čisto preproste uganke. In tako se še danes tolaži z domnevo, da je fant po njenem odhodu nemara plaval predaleč in omagal in utonil...

Kako bi sicer bilo mogoče, lepemu dekletu kakor je bila ona, kar tako, brez povoda obrniti hrbet? si misli.

Ampak Filip še živi.

Žensko poglavje

PRED STO LETI

O BI PRAVZAPRAV utegnilo bolj zanimati našo tako zvano mlajšo generacijo, kateri seveda ni treba, da bi se prištevale le deklice "sladkih šestnajstih" let, zakaj mamice ostajajo dandanes mnogo dlje mlade kot v časih njihovih mater. Pred sto leti, 10. februarja 1838, je nekdo v londonskem "Chamber's Journal" povedal svetu nekaj o izkušnjah, ki jih je

imel s "krasnim" spolom v pogledu točnosti. Od tistih dni je seveda preteklo mnogo vode po Temzi, pa tudi po Hudsonu in Cuyahogi in marsikaj se je na svetu izpremenilo. Te vrstice objavljamo torej le zaradi historične zanimivosti in nikomur menda ne prihaja na um, da imajo sedanje lepoticke še vedno take navade. Takrat je mož pač moral imeti prav, ker se zdi, da je njegov članek žel splošno odobrava-

nje. Seveda, kakor ni nobenega pravila brez izjeme, kar posebno dokazuje angleški jezik, tako je moralo tudi pred sto leti biti nekoliko drugačnih žensk. Morda iztaknemo sčasoma kakšen članek tudi o njih. Danes se moramo zadovoljiti s tem, kar imamo.

“Ali je na tem svetu,” vprašuje neznani člankar “kakšen mož, ki ima sestro, ženo ali hčer, katero naj povede na izprehod, spremi v trgovine ali počaka nanjo za kosilo ali večerjo, pa more položiti roko na srce in reči, da je našel eno izmed desetih, ki je bila točna ali imela le količkaj smisla za vrednost časa? Drznemo se izjaviti, da ne more biti ne en mož tako kihotsko kavalirski, da bi trdil kaj takega. Najbolj dovršeni “ženski mož” na svetu se ne bi upal niti v šali dejati, da se moreta besedi ženska in točnost izreči v eni sapi. Naša teorija je ta, da bi ženske mogle biti točne, ampak da ne marajo tega. Njihova inteligenca ne more biti popolnoma brezurna; imeti morajo vsaj kakšen organček za merjenje časa; toda kakor opice, ki po trditvi Indijancev ne govore, ker imajo dobre razloge za to, tako mislimo, da imajo dame gotove razloge za vse obotavljanje, odlaševanje in zakasnjevanje, ki ga zakrivljajo. Poznosti se uče. Preizkuševanje moške potrpežljivosti je za nje predmet najfinejšega preračunavanja. Ni le zaradi športa, da bi radi videle, kako dolgo bo nesrečni mož v površniku in s klobukom na glavi čakal v veži, medtem ko popravljajo svoje lase; ne puščajo ubogega moža, da se mu ohladi in pokvari kosilo, preden se jim zazdi, da je zanje čas, iz pregrešne zabave; iz teh razlogov ne puščajo močnejšega spola viseti na vrvi. Njihov namen je le, da iznajdejo, kako važne so nesrečnemu gospodarju stvarstva. Bilo bi do cela nežensko, če bi bile pripravljene natančno ob času kakor mož. Saj ne bi vedel, da ima ženo, če bi tako daleč vpoštevala njegovo udobnost.

Kolikor je nam znano, ne more biti bolj mučne preizkušnje za moža, kot če mora spremiti žensko pri nakupovanju. Seveda je treba predpostaviti, da gospod in dama nista ljubimca, zakaj v takem slučaju dobi stvar vse drugačno lice. Ampak postavimo, da je on hladen, razumen mož, star pet in trideset do štirideset let in spremlja ženo, s katero je bil združen, recimo, deset let; v tem slučaju postane stvar

v resnici mučeniška. Predvsem je on pripravljen natančno ob določenem času, pa mora čakati pol ure, preden je pripravljena, da se prikaže. Naposled pride dol po stopnicah, hladna, kolikor si le morete misliti in čudeča se, kako more biti tako nepotrpežljiv. Pa odideta. Opravki, kateri ga najbolj zanimajo, so v zvezi s trgovinami v oddaljenem kraju mesta. Na poti tja jo mora spremljati v druge, v katerih ima ona opravke, ki ga prav nič ne zanimajo. V eni trgovini mora kupiti gotovo vrst traku, gotov kos čipek, ki se mora vjemati z drugim, pa ga nimajo v prvi trgovini; v tretji hoče svilnate rokovice, prav take kot si jih zamislila — vse to so zanj zadeve največje važnosti, ki zahtevajo neomejen čas za razmotrivanje, izbero in pogajanje, on pa mora biti priča vseh s tem spojenih podrobnosti in obenem opazovati trpljenje nesrečnih tovarišev, katerim je previdnost namenila, da stoje od jutra do mraka v teh skladiščih ženske gizdavosti in prenašajo dolgočasnost ženske frivolnosti. Najmanj četrta ure mine v vsaki trgovini; v tem času se prebrska kakšnih dvajset predal in toliko polic in vse v njih in na njih porazmeče kakor v cunjarnji. Ves čas se nadaljuje blebetanje. Čas poizkuša mož preganjati med stolom na kraju pulta in vrati. Prodajalec izčrpa vsako frazo priporočevanja in vsak izraz spoštovanja in uljudnosti. Naposled vidi ženo plačati malenkostno svoto in prodajalca kakšno drobnarijo zaviti v bel papir pa zapusti prostor z občutkom moža, ki je bil priča umazane kupčije. . . Zadeve, ki ga resnično zanimajo, se morajo pa še opraviti. Ko je storjeno, pride najbrže do zaključka, da bi bil lahko opravil vse v pol ure, kar je v družbi čas ubijajoče žene zahtevalo skoraj ves dan.

Tako je bilo pred sto leti, ampak takrat še ni bilo veletrgovin, v katerih človek lahko hodi teden dni, preden obide vse. Moralo je biti res precej hudo, zakaj pozabiti ne smemo, da je bil to čas galantnosti in navadno bi se bil dal mož rajši šcipati z razbeljenimi klešči kot reči kaj neuljudnega o ženski. Moralo je torej zelo skeleti, preden je ubogi trpin sedel in izlil svojo tožbo iz peresa. Danes je svet kajpada vse drugačen in četudi niso moški več tako “galantni”, bi bil podoben članek menda nemogoč. Res, da se najdejo izjeme. Eden mojih najboljših prijateljev je bil vaju čakati

na svoje dekline brez nepotrpežljivosti. Ena ura gor ali dol mu ni bilo nič. Ampak ko je enkrat v hudem snegu čakal pet ur, se mu je zazdelo, da sme vprašati za razlog zamude. "Zgrešila sem vlak nadcestne železnice; namesto proti mestu, sem se peljala od mesta," je bilo pojasnilo. V mestu, kjer je živela najmanj deset let! Seveda, ameriška mesta so velika. Ko se je on enkrat zamudil, je pa takoj začela izpraševati: "Kaj si delal? Kod si hodil? Deset minut že čakam." No, pa izjeme baje le po-

trjujejo pravila. In po tihem lahko povem, da sta se kljub temu vzela in se zdi, da se imata rada in je ona dobra žena.

Leta 1850 je izšla knjiga z naslovom "The Behavior Book, A Manual for Ladies." Izkopali so jo v podstrešju med zapuščino nekega trgovca v Los Angelesu. Iz nje se vidi, kaj je v tistih časih bilo treba, da je ženska bila "dobra." Ker bi to utegnulo zanimati današnje "dobre ženske," se pozabavimo z njo prihodnjič. Za danes — brez zamere.

Roka pravice

ANGELO CERKVENIK

II. SCENA.

Neposredno po I. sceni v pisarni tvrdke "Borštnik in Završnik".

VSEC (PROKURIST) (*sedi široko v fotelju in vrti med ustnicami debelo cigaro. Levo nogo ima položeno na pisalni mizi, desno pa v najspodnjem desnem predalu pisalne mize. V roko vzame časopis.*):

Hm... ti Japonci! Vedno ti Japonci! Zakaj ne bi malo svojega potresa posodili Nemcem, Italijanom, Avstrijcem, Angležem... Nam ti zlodjevi evropejski bratci ne bi mogli v železni industriji tako konkurirati! Da bi jih temeljito strestlo... Da bi se z Rimom vred potopila vsaj polovica Italije (*Trese z rokami*) dr... dr... to bi bilo imenitno... In za Japonce bi bilo tudi dobro... Ti vražji Nemci... Takšna velika uvozna carina, pa nam kljub vsemu konkurirajo... in delavce baje tudi bolj pla... (*Se udari po ustih*) pst... pst...!

(*Nekdo trka*)

Nekdo trka! (*Počasi vzame nogo z mize in malo dostojneje sede; zopet trkanje.*) Da, da, da... naprej, prosto, noter... trikrat naprej!

MOŽINA (*se prikloni*): Dobro jutro, gospod prokurist.

AVSEC (*si natakne naočnike in ga ogleduje*): Da, da, je že prav! Dobro jutro! Kaj hočete, kdo ste, odkod ste, kaj hudiča toliko trkate?

MOŽINA: Tako se spodobi...

AVSEC (*ga oponaša*): Spodobi, spodobi, spodobi... Kako se pišete?

MOŽINA: Poslali so me gospod načelnik likvidature, gospod Miklavčič...

AVSEC: Miklavčič... Miklavčič... kdo je že to?

MOŽINA: Gospoda načelnika likvidature ne poznate?

AVSEC: Mar mislite, da sem živ adresar?! Kaj hočete, smrti vam božje!

MOŽINA: Gospod načelnik so vam poslali tole pismo. (*Mu da modro pismo.*)

AVSEC: Dajte sem! Kaj hudiča hoče ta... ta... od mene... Dajte, dajte sem! (*Odpre pismo*) Ha, ti hudič ti! (*se smeje in izvleče nogo iz predala*) O ti zlati hudič! En milijon tristosedemdesetsedem tisoč! O ti hudič! (*Si mane roke in se smeje.*) En milijon tristosedemdesetsedem tisoč... en milijon. (*Se smeje globoko prisrčno.*)

MOŽINA: Ter prosim da podpišete to obvestilo in mi ga vrnete.

AVSEC: Kako se pišete, človek božji? Čujete, kako se pišete, smrti vam božje!?

MOŽINA: Jaz sem Možina, urad... urad... to se pravi poduradnik pri...

AVSEC: Možina, Možina... možko ime! Možina, gospod Možina, tukaj imate... vzemite... (*Vihti v vsaki roki po en bankovec*) Vzemite! Kaj gledate? Vzemite!

MOŽINA (*široko gleda; ne more razumeti*): Bankovec? Za koga?

AVSEC: Možina, gospod Možina, saj mi trgovci nismo baš preveč umazani! Živimo in damo včasih tudi drugim živeti. Vzemite, to je vaše plačilo, ker ste se osebno potrudili sem.

MOŽINA (*še vedno gleda v bankovec kakor zamorec, ko prvič gleda letalo in počasi izteguje roko proti bankovcem.*): Ne razumem! Vsi mi danes ponujajo denar.

AVSEC (*začudeno*): Vsi vam ponujajo? Vsi?

MOŽINA: Ne razumem. Prosim podpišite! (*Vzame bankovce in jih lepo zloži v listnico.*)

AVSEC (*podpiše in mu vrne obvestilo*): Tukaj imate obvestilo. Kdaj pa naj pridem po denar? (*Se dvigne, pripravlja aktovko in klobuk.*)

MOŽINA: In prosim tudi kuverto, tole... modro.

AVSEC (*mu da kuverto in se zasmeje*): In kaj še?

MOŽINA: In še tole pismo prečitajte!

AVSEC (*vrže aktovko in klobuk na mizo*): Še tole pismo?

MOŽINA: Da! Na to pismo morate odgovoriti!

AVSEC (*se zadere*): Kaj?

MOŽINA: Odgovor... In odgovor mora biti dovoljen, so rekli gospod načelnik, ker se drugače ne bodo potrudili, da bi zbrali v kratkem času tolikšno vsoto denarja... V blagajni nimajo toliko.

AVSEC (*se še huje zadere in vzame pismo v roke*): K a j ?

MOŽINA: Zdaj pa imam še drugod neki opravke; v petih minutah se vrnem po pismen odgovor.

AVSEC (*strga kuverto in hitro prečita vsebino*): To je, ... to je ... to je lopovščina, to je rop, je tatvina... (*Sede k telefonu*) Halo... da, tukaj Avsec... Naj pride gospod šef sem... Ne, ne, ne morem; naj pride sam sem... Da, da, zelo važno... (*Se dvigne...*) Miklavčič... Miklavčič... zlodej, na Japonsko pojdi... v Tokio!

BORŠTNIK (*debel, okrogel, plešast gospod*): No, gospod prokurist so izvolili pozvati gospoda šefa na raport... (*Se heheheče*).

AVSEC: Gospod šef, zdaj se res ne moremo šaliti! Stvar je kritična, stvar je resna.

BORŠTNIK: Gospod Avsec, star ste, pa še vedno premlad. Še vedno ne veste, da je v trgovini vsak trenutek kritičen in resen.

AVSEC: Gre za tisti procent pri državnih nabavkah. Danes sem prejel obvestilo, da so likvidirali znesek 1,377,000. Hkratu z obvestilom mi je tisti zlodej, nekakšen Miklavčič poslal še tole pismo (*Čita*): Završnik in Borštnik, tu. Šef ekonomata je dobil procente. Miklavčič." Ali razumete gospod šef?

BORŠTNIK: Če razumem? Vsekakor mnogo bolje, nego tisto tako zvano socialno zakonodajo... Ni vredno, da bi se zaradi tistega enega procentka razburjal!! Računajte bančne obresti, prijatelj: osemnajst po sto! Če nam gospod Miklavčič izplača pol leta pozneje, izgubimo devet procentov, če torej izplačamo en odstotek Krulcu in en odstotek Miklavčiču, še vedno profitiramo sedem odstotkov. Tista dva odstotka pa drugače kako zaslužimo. Odpustimo n. pr. enega nameščenca in v vzamemo dva učenca... (*Se zasmeje*) Zvečer pa bomo... pardon; to se pravi: bodo naši nameščenci potegnili vsak dan eno uro več in stvar bo v redu... V državi moramo uvesti red!

AVSEC: Toda to je lopovščina.

BORŠTNIK: Lopovščina? To je grda beseda, ki se ne sme nikdar splaziti skozi ustnice trgovskega nameščenca. Trgovec ni sodnik, ni niti posvetna niti cerkvena oblast. Ti so trgovci s poštenjem... Trgovec naše vrste pa poreče vsakomur, ki ima z nami opravka: Sluga pokoren, sluga ponižen (*Se priklanja*), ljubim roko milostljiva (*Se prikloni in cmokne z jezikom*.) Želite, izvolite... Vsakomur porečemo tako, dasi, morebiti, domnevamo, da je tat, potepuh, ropar, vlačuga... In naposled: roko na srce! Ali bi ne bil Miklavčič božji volek, če bi ravnal drugače? Presodite takole s čisto trgovskega stališča.

AVSEC: Toda kam pridemo? Kako pridejo naši nameščenci do tega, da bodo morali trpeti zaradi takšnega... .

BORŠTNIK (*namrši obrvi*): Trpeti? Kako pravite temu? Nameščenci bodo morali trpeti? Kdo jih sili trpeti? Saj lahko vsi gredo. Vsi lahko odpovedo službo. Tudi vi, gospod Avsec, smete odpovedati; da, da, ... ni potrebno, da bi trpeli... ne, ne, ... le nikar ne trpeti, gospod Avsec... .

AVSEC: Saj nisem mislil tako, gospod šef. Že trinajst let sem pri tej hiši.

BORŠTNIK: Glejte, glejte! Že trinajst let trpljenja! Kdo bi si bil mislil! (*Resno*) Miklavčiču takoj nakažite en procent in me v bodoče ne nadlagajte več s takšnimi bagatelami! To kar sami opravite. (*Odide.*)

AVSEC: Kakšen hudič me je zmotil, da esm začel govoriti o poštenju, in celo o socialnem čutu... Ah, že vem... Ta prekleti časopis piše danes o tem... (*Raztrga časopis*) Človek ne sme čitati, če ne se vsega vruga navzame! Še ob službo spravijo ti časopisi človeka! (*Sede in začne šteti denar*) En tisoč... dva... tri... trinajst tisoč... sto, dve-sto... šeststo... sedemsto... deset... dvajset... sedemdeset... En procent: trinajsttisoč sedem sto sedemdeset... Lepa vsota! Plača naše blagajničarke za vse leto! (*Vtakne denar v kuverto in zapečati. Napiše dvoje, troje vrstic in vloži vse v kuverto. — Nekdo trka*) Da, da, da, ... naprej... naprej... (*Se zadere*) naprej!

MOŽINA: Sem prišel. Ali je že gotovo?

AVSEC: Takoj, potrpite!

MOŽINA: Še ni? V državnih uradih res nimamo toliko časa, da bi ga tratili! Odgovor bi bili že davno lahko napisati.

AVSEC (*se zakrohoče*) Res, res, oprostite! Tukaj imate! Zdravstvujte! (*Oponaša šefa*): Sluga pokoren, sluga ponižen, ljubim roko, milostljiva (*Se udari po ustnicah.*) Vedno smo vam na uslugo, se priporočamo!

MOŽINA (*se prikloni, spravi pismo v žep in odide*): Se klanjam!

AVSEC: Temu tepcu se niti ne sanja, kaj nosi v žepu. (*Se prav iz srca smeje.*)

— Zastor —

III. SCENA.

Prihodnji dan zjutraj v uradu, kjer običajno sedita Možina in Rija.

MOŽINA (*sedi pri mizi in se gleda v zrcalo. Popravlja si kravato, češe lase, brke in obrvi. Obrvi si celo malo poslini.*):

Tako, tako... zdaj bo dobro. (*Vzame ogledalo v roke in se stoji ogleduje.*) Dobro je! (*V desnico vzame šopek, ki je ležal na mizi, v levico pa listek z napisanim govorom in čita na glas. Hkratu se priklanja pred sto-*

lico, ki jo je bil porinil na sredo izbe, priklanja se in ji nudi šopek cvetic.)

Gospodična Rija, spoštovana gospodična! Že mnogokrat sem zaman hrepenel po tem trenutku, ki mi ga je presrečna usoda naklonila baš danes. V svojem srcu sem si že davno izbral prav vas, mnogočislana gospodična, vašo prelestno dušo. (*z resnično žalostjo*), a kaj, ko pa je bilo moje srce tako revno, tako ubogo in beraško... malo vredno, prav nič cenjeno *poduradniško srce*... (*Odločno*) Danes pa, danes imam zagotovilo, da se bo moje srce spremenilo v nič več ubogo, marveč v resnično *uradniško srce*. Zdaj boste razumeli, zakaj si prav danes drznem odpreti vam na stežaj svoje srce z *milo* prošnjo: Izvolite prosim, vselite se v to srce, ki vas tako iskreno ljubi in obožuje; zdaj boste razumeli, zakaj vas prav danes vprašam: Ali bi hoteli deliti z menoj srečo in nesrečo? (*Poklekne pred stolico in položi na stolico šopek... Se dvigne*) Res, lep govor! Kako prijetno je slišati: deliti srečo in nesrečo! In tako lep šopek cvetic... (*Tehtno in resno.*) Dva desetaka... Tamle bo vstopila. (*Kaže na vrata*) Tedaj se ji priklonim... takole... kako je že napisano v "Bon tonu"? (*gre po "Bon ton" in čita*) "Glede poklonov je pomniti sledeče: Ako se poklonimo osebi svoje vrste..." Osebi svoje vrste? Rija je... da, ona je oseba moje vrste, je poduradnica... no, je ženska, — zatorej malo manj vredna, recimo tedaj: oseba moje vrste... (*Čita dalje*) "... svoje vrste, sklonim lahko le glavo..." Torej sklonim lahko le glavo (*Z roko si seže pod brado, nastavivši dlan kot nož na vrat in sklanja odrezano in sunkovito glavo. Čita dalje.*)

"Pri tem sodelujeta obe nogi... Ako stopiš z desno nogo pol ali četrt koraka na desno naprej, pritegneš levo nogo k desni nogi, da sta peti skupaj ter se takoj nato prikloniš; ako stopiš z levo nogo na levo, pritegneš desno nogo k peti i.t.d..." (*Se jezi*) Hudiča i.t.d... i.t.d... (*izgovarjaj: "i — te — de"*) Itede ni nič... Kateri cepec je to napisal? (*Pogleda na naslovno stran.*) Ni se podpisal! Mož že ve zakaj! Itede... Itede (*Poskuša teorijo sprizniti s prakso.*) Torej desno za en četrt na desno... naprej... levo k levi... (*Si briše pot.*) desno k levi, levo k desni, ...naprej... nazaj... četrt pol... itd... itd... Hudičev

cepec! Na, zdaj mi je še kravata zlezla na stran. (Si briše pot. Sede zopet k mizi in si pred ogledalom popravlja kravato. Med tem vstopi Rija, odloži klobuček in po prstih stopa k njemu.)

RIJA: Luka, Luka, le nikar se toliko ne glejte v ogledalo; se bo obrabilo...

MOŽINA (poskoči in se obrne, se hoče prikloniti, sredi poklona obstane) Obrabilo??

RIJA (se zakrohoče): Luka, zakaj ste se pa danes praznično oblekli? Svilen o kravato, lakaste čevlje, črno obleko? Pa se menda vendar ne mislite ženiti?

MOŽINA (se priklanja in se gleda v noge. Tiho): levo k desni... četrt koraka naprej... (Glasno:) Klanjam se, gospodična!

RIJA (ga začudeno gleda, potem pa se zopet zakrohoče): Klanjam se, gospod... (Zagleda šopek.) Pa ta šopek, ta šopek! (Vzame šopek.) Kaj pa je to? Za koga je, kdo ga je prinesel?

MIKLAVČIČ (prihrumi v sobo baš v trenutku, ko Rija vzame šopek v roke): Servus, Rija! Glej, glej kakšen lep šopek! Ali ti ga je prinesel Sedej, srček zlati? (Zagleda v kotu Možino, ki stoji kakor Lotova žena.) Možina, vi ste tukaj? Zapomnite si! Prav nič niste slišali in nič niste videli! Ste razumeli? Možina prikima.) Kdo pa nosi cvetlice v urad? Kdo je tako predrzen?

MOŽINA: Gospod načelnik, naj oprostijo, jaz... jaz...

MIKLAVČIČ: Kaj, kako... vi, vi... vi ste jih prinesli?

MOŽINA: Gospod načelnik, ne, ne jaz... jaz ga sploh ne poznam. Neki gospod je prinesel šopek in je rekel, da je za gospodično Rijo Tomičevo.

MIKLAVČIČ: In vi ga niste vrgli ven? Zakaj pa so vrata tam, kaj? Zapomnite si enkrat za vselej: V uradne prostore nima dostopa nihče razen tistih, ki so tukaj zaposleni. Zakaj ga niste vrgli takoj ven?

MOŽINA: Saj je takoj odšel, sam od sebe...

MIKLAVČIČ: In ta šopek?

MOŽINA (žalostno): Ta šopek je pustil tukaj.

RIJA: Ali mi ne privoščite šopka, gospod načelnik? Ali ga mar ne zaslužim?

MIKLAVČIČ: Seveda, seveda! (Stopi bliže

k njej in ji nekaj sepeče na uho ter jo poboža po podbradku) Srček... krempeljček... (Jo poboža po licu) Adijo! (Ji stisne roko.)

MOŽINA (stoji še vedno v kotu ter po strani gleda Miklavčiča in Rijo; žalost mu gleda iz oči, solza za solzo mu priteče iz oesa... V naglici si obriše z rokavom solzo. Tiho, sam zase): Rija, Rija...

MIKLAVČIČ (se obrne k Možini): V bodoče mi pazite na takšne peteline... Tukaj ni gnojšče, da bi tod kukurikali! Ženili bi se smrkavci? Nemara vam je izročil celo kakšno pismo?

MOŽINA: Nič ni izročil, gospod načelnik.

MIKLAVČIČ (odhaja): Kakor sem ukazal! Tukaj ni gnojšče za zaljubljene peteline!

RIJA (mu na skrivaj pomaha z roko, potem pa se obrne k Možini): Lukec moj (Ga potreplja po ramah.) Lukec moj, kakšen je bil tisti gospod? Povejte povejte, večno vam bom hvaležna!

MOŽINA (žalostno): Je bil takšen... res ne vem, kakšen... je bil, veste, sploh nikakršen...

RIJA: Luka, kako govorite, kaj vam je?

MOŽINA: Gospodična, spoštovana in mnogočislana gospodična Rija, (Se prikloni.) tisti je bil...

RIJA (se čudi.): Kdo je bil?

MOŽINA: Je bil — jaz...

RIJA: No?

MOŽINA: Jaz ne vem...

RIJA: Kaj vam je, Možina?

MOŽINA (izbruhne iz sebe): Jaz bom postal — uradnik!

RIJA (se odmakne): Uradnik? In?

MOŽINA: Gospod načelnik so mi obljubili... In moje srce ni več navadno poduradniško srce...

RIJA (se smeje): Temveč nenavadno...

MOŽINA: Nenavadno uradniško!

RIJA (se krohoče): In moje srce, Možina?

MOŽINA: Vaše srce je zlato, vaša duša... (Se prikloni) Šopka nimam, vzeli ste ga že prej... (Steguje roko, v kateri bi moral držati šopek.) Da, šopek ste vzeli... vaša duša... vaša duša... jaz vas, gospodična Rija, jaz... jaz... vas, kratko in malo, — — l j u b i m...

RIJA: K a — a — a — j ?

MOŽINA (*se preplaši*): ... ljubim in ce-
nim, seveda, samo kot dobro kolegico...

RIJA: In jaz vas, Možina...

MOŽINA (*poklekne pred njo*): Jaz vas...

RIJA (*odskoči*): Možina, ali ste znoreli?

MOŽINA (*kleči*): Oprostite, gospodična,
samo tako nesrečno mi je spodletelo... Me
tako boli koleno...

RIJA (*norčavo*): Rada verjamem, da
vam je spodletelo... Ampak nove obleke je pa
le škoda... škoda...

MOŽINA: Saj ni nova. (*Se dvigne.*) Že
petnajst let jo imam. Oblečem jo pa le o božiču
in o veliki noči...

RIJA: Saj danes ni božič. Zakaj ste jo
danes oblekli?

MOŽINA: Ne, danes ni božič... danes sem
vam le hotel razkriti, kako...

RIJA (*pol jezno, pol v šali*): Kako...?

MOŽINA: Ne, ne... le kako bom vsak
dan oblečen, ko bom postal uradnik.

RIJA: Pa ste res popolnoma drugačen
fant v tej obleki. Vsako dekle bi vas takšnega
vzela...

MOŽINA (*otročje veselo*): Kaj ne, kaj
ne... vsaka?

RIJA: Še jaz Možina, bi vas vzela, če bi
bili vsaj — načelnik! (*Močno zvonjenje.*
Možina skoči s stolice v "pozor" ter preplašeno
gleda.) Enkrat je pozvonil. Mene je načelnik
poklical. (*Odhit.*)

MOŽINA: Pa sem ji le razkril ljubezen...
kako je iskrena... moja bo, moja... ko bom
postal... postal... na... načel... (*Neodločno,*
tiho:) načelnik... Načelnik? (*Si briše pot.*)
Načelnik?... Načelnik...

— Zastor —

(*Dalje prihodnjič*)

Španija

Oj špansko mesto, španska vas, planjave in
gore,

kaj se zgodilo je, da vas je znašlo to gorje?

Oj ljudstvo, kaj zgrešilo si, da vene krasni vrt,
da iz oblakov, iz gozdov preži zahrbtna smrt?

Vode so rdeče, zemlja vsa je vlažna od krvi,
gore požari vsepovsod, nebo od njih žari;
zrak jasen je, a grom bobni in strele plamene,
iz vedrega pobijajo otroke in žene.

Pošasti nočne jahajo neslišno kakor strah.

Grobov bi novih ne preštel, ne krije jih še
mah...

Čemu umiraš, krvaviš? — Zapuščáš plug.
Zakaj?

Kdo segel je v tvoj mirni dom, tepta ti rodni
kraj?

Odmev poslušaj daljni svet, poslušaj in strmi:
Razcapan narod, lačen, bos obupno se bori...
Oj ne! Obup mu je neznan. Naj pekel riga bes,
jeklena toča, dinamit škropi naj iz nebes;

iz tujih krajev legije teptajo naj polje,
naj zoper tebe mrki se tirani zarote:

zobe le stisneš, se vzravnaš, v pest skrčiš trdo
dlan —

"dokler smo živi brambovci, velja — no pas-
saran!"

Strme ljudje, trepečejo. "Salud!" pozdrav hiti.
Saj vi za nas umirate, za naše svetle dni.

Čez Alpe in čez morja vsa, od vseh sveta strani
želje goreče k vam lete in up za vas plamti.

Svoboda gleda v španski kraj, kjer zanjo teče
kri.

Pravica čaka, koprni, da rešite jo vi.
Stoletja občudujejo junaštvo golih rok,
ko gromi zaglušujejo trpljenja jok in stok.

Pokleknil bi, poljubil prst, s solzami porosil,
poguma bi se vašega do sitega napil
in vstal osvežen, okrepcan, vaš hrabri rod
objel,
poklonil se v ponižnosti in slavo vam zapel.

E. K.

Mesto

ZE ZGODI SE PRVIČ, da je moderno mesto podvrženo kritiki. Navadno se zdi, da ta posel ni zelo hvaležen. Skoraj povsod so tisti ljudje, ki jih je slišati ponosni na "svoje" mesto, četudi postaja tako prilasčevanje tem bolj neumestno in smešno, čim bolj se razvija kapitalistična veleindustrija in postavlja zakone vsemu družabnemu življenju. Človek živi v New Yorku ali Chicagu pet let, pozna nekaj okolice, v kateri stanuje in ki navadno sploh ni ne New York, ne Chicago, ampak kakšna naselbina, deset do dvajset milj ali še bolj oddaljena od metropole, pozna železnico ali bus, s katerim se vozi na delo, nekoliko veletrgovin, tri, štiri kine in par restavracij ali "kafeterij", pa se že napram vsakemu "podeželanu" vede kot pravi New Yorčan ali Chicažan. Prihodnje leto bo nemara že kje v Frogtownu ali Shantypurghu. Pa ne bo več slavil čudovitosti velemesta, ampak bo začel pripravljati slavonspeve življenju v mestu s širokim obzorjem in odprtimi durmi. Prav lahko ga pa zadene tragi-komična usoda, da bo zopet moral povezati culo in odriniti, nemara prav nazaj v metropolo, katero se je pravkar naučil prezirati.

Mesta so postala velika prenočišča, v kterih prihajajo ljudje včasih za daljši, včasih za krajši čas, trajno prebivalstvo je pa razmerno maloštevilno. Kakor ljudje, tako se pa menja vse, zunanje lice mesta, šege, vsa atmosfera. In večinoma se vse to menja kakor nanese slučaj, brez načrta, brez pravila, brez organskih zvez. Ogromni kupi hiš nastajajo, presekani z neskončno dolgimi ravnimi ulicami, mogoče z mnogimi lepimi stavbami, ki pa izginejo v morju kamenja, stoje na nepravih mestih in ne pridejo do veljave razen da prinašajo dobiček, če so časi dobri. Streljaj od ponosnega in razkošnega nebotičnika je pa skupina umazanih podrtij, iz katerih puhti smrad in sopara bolezni, z nesnago po cestah in z zadušljivim dimom v zraku. In v njih žive človeška bitja slabše kot je pračlovek živel v svojem brlogu.

V te razmere je dobro posvetil Lewis Mumford, čigar knjiga "The Culture of Cities" je pravkar izšla v založbi Hartcourt, Brace.

Prvi del je namenjen vprašanju, kako je mesto funkcioniralo, odkar se je v zapadnem svetu začelo obnavljati v desetem stoletju. Takrat je imelo svoje središče s cerkvijo in trgom, bilo je obdano z zidom in človek je živel "znotraj" ali pa "zunaj". Če je stanoval notri, je pripadal svoji cerkveni občini, svoji trgovski družbi, svojemu cehu, sploh kakšnemu društvu, ki je bilo namenjeno njegovim interesom. Načrt mesta je bil pravokoten, če je bila krajina temu primerna, sicer je pa sledil potezam naravnega položaja. Ulice so bile tesne, ker so večinoma služile pešcem, da so mogli hoditi od ene skupine hiš do druge. Med temi skupinami je bilo mnogo odprtih prostorov in vrtov. Zrak je bil svež, stanovanja človeška in življenje mirno.

Prebivalstvo se je pa množilo, razmere so se začele izpreminjati in mesta z njimi. Nekateri teh izprememb so bile mogočne, ampak mnogo koristi niso prinesle. Centralizirana država je pritisnila tudi mestom svoj pečat. Uslužni arhitekti so presekali prestolnice s širokimi, dragimi ulicami, da je kralj imel prostora za svoje paradne pohode, sezidali so njemu krasne palače, novo uvedenim stalnim vojskam pa vojašnice. Za proletarijat, ki je bil takrat tudi nova prikazen, so pa začeli zidati prve hiše z mnogimi majhnimi stanovanji na prostorih, kjer so prej bili trgi in vrtovi. In kakor je preobljudenost naraščala, tako so se zdravstvene razmere slabšale. Tu pa tam so bile pač izjeme; pisatelj daje za zgled nekatera nizozemska mesta, ki so bila izredno čista in zgrajena organsko okrog kanalov, ter vasi v Novi Angliji v sedemnajstem stoletju. Ampak takih izjem je bilo malo, zlasti tam, kjer se je kapitalizem začel krepko razvijati.

V osemnajstem in devetnajstem stoletju so mesta socialno zabredla v anarhičen nered, stavbinsko so pa izgubila vsako prikupno obliko. To dobo, ko sta zavladala železo in premog, imenuje pisatelj paleotehnično in ji posvečuje zvrhano kupico svoje ironije. "Bil je," pravi, "čas velikanske mestne improvizacije; eno nadomestilo je sledilo drugemu, vse je služilo le trenutku." Delavske hiše so se gradile poleg

jeklarn, okrog plinarne ali ob železnici. Coketown, kakor imenuje Mumford industrijalno mesto tistega časa, po Dickensovih "Hard Times", je bilo tako zavito v dim, da je cilinder na glavi, podoben dimniku, skoraj imel označevalen pomen. Mesta se grade in širijo pravokotno, ne glede, kakšna je krajina in kakšnim namenom naj služijo in tako nastajajo prilike za "poštene" občinske profite z izglajevanjem cest in prekopavanjem gričev. Hriboviti San Francisco je zgrajen, kakor da bi bil v preriji in meščani bodo zaradi tega vedno imeli gospodarsko izgubo.

Mestu dvajsetega stoletja daje avtor ime Megalopolis (Hrustovsko mesto). Analizira ga po bijoloških načelih: v starem Rimu je krščanska cerkev bila prehod, v srednjem veku je bila vladajoča, v glavnih mestih sedemnajstega stoletja se je umikala, v sedanji metropoli je pa preostanek. Čisto industrijalni red je bil do približno leta 1890 vladajoč, potem se je pa začel umikati prevladajočemu metropolitanskemu redu, zgrajenemu na podlagi monopolističnega kapitalizma, kreditne finance, denarne veljave in nacionalne kulture vseobsežnega oglaševanja.

"Nobeno človeško oko ne more zajeti te metropolitanske mase z enim pogledom. Nobeno zbirališče razen svote vseh ulic ne more dati mesta vsemu prebivalstvu in noben človeški um ne more razumeti več kot zlomek zapletenih in strogo špecializiranih aktivnosti stanovnikov. Kadar je moč koncentrirana na taki stopnji, ima posebno ime: impotenco — nesposobnost." Skoraj vsak korak, ki ga stori mesto, da bi zmanjšalo stisko, jo le poveča. Nove podtalne železnice v New Yorku vsipavajo vsak dan na milijone ljudi v središče mesta, ki ima s to transportacijo ogromno izgubo. Taka izboljšanja kot Wacker Drive v Chicagu, ki je veljal dva in dvajset milijonov za vsako miljo, avtomatsko povzroča povišanje stanarin, ki se kapitalizira v obliki višjih zemljiških vrednosti in končni rezultat je ta, da se izboljšana cesta bolj intenzivno rabi in da se gneča poveča.

V svoji kritiki rabi Mumford izredno ostre besede, ampak za bodočnost se ne vdaja obupu, zakaj v družbi so mogočne izpremembe mišljenja in umetnosti, ki kažejo zdravo bodočnost

in četudi je potreben ogromen napor socialne sile, da premaga nedelavnost, veruje pisatelj vendar v njeno moč in končno zmago. Sedanja predmestja metropol ne služijo temu cilju. Po Mumfordovem mnenju se le izogibajo dejstvom, kakor da jih njihovi začetniki v svoji nedolžnosti ne poznajo. Toda v devetnajstem stoletju je nastalo drugo, močnejše gibanje, ki je bilo nasprotno pehanju v velika mesta, in pokazalo pot. V Angliji je dobilo obliko "vrtno mesto", po premišljenem načrtu na deželi zgrajeno selišče, kjer so parki ločili industrijalne dele od stanovanjskih in občinskih. To in kar se v Zedinjenih državah pojavlja pod imenom konservacije, razvoj v dolini reke Tennessee, ob Columbiji, po raznih krajih se razvijajoča mesta v "zelenem pasu", ter podobna mesteca, ki jih grade neodvisne organizacije po Evropi, so prehodi, ki pripravljajo boljše razmere. Raba elektrike namesto premoga in avtomobila na preurejenih, resničnim potrebam služočih cestah namesto železnic, ki od vseh strani silijo v metropolo, olajša ta prehod.

Ampak Mumford prihaja do zaključka, da je za nujno preuredbo neizogibna skupna last zemlje — vse zemlje. Tiste, ki smatrajo to idejo za revolucionarno, spominja, da je še pred enim stoletjem polovica severoameriškega kontinenta bila javna last. Preden se to doseže, vidi pisatelj težavno prehodno dobo, v kateri bo morala izobrazba igrati glavno vlogo, da se obnovi splošni občutek za stvarnost in ustvari sposobnost za sodelovanje. Ustvarjenje take družbe imenuje Mumford "veliko politično nalogo prihodnje generacije". Tedaj postane malo mesto jedro gospodarskega in geografskega okraja, pa ne več trabant metropole. Kakor bodo druga mesta pridobivala važnost, postanejo privlačna; ljudje bodo zapuščali metropolo in ta pridobi priliko za rekonstrukcijo, ki jo dovede do naselbine, ki bo služila resničnim potrebam prebivalstva in ustrezala umetniškemu čutu.

S svojimi idejami srečava Mumford duhove, ki gledajo prav tako kakor on preko sedanjosti v bodočnost in verujejo, da se svet lahko preuredi tako, da postane lep in prijazen dom za srečno človeštvo. In tudi oni vedo, da je potreben ogromen napor socialne sile, da premaga nedelavnost in prebije steno, za katero je novi svet.

E. K.

Julkina zmota

(Nadaljevanje.)

O JE PRIŠEL zvečer domov, ni bilo nikogar v hiši. Nekoliko je bil razočaran, ker je komaj čakal, da sporoči ženi veselo novico. Stara ljubezen je plamtela v njem kakor v tistih časih, ko se je bil seznanil z njo in mu je vsaka minuta v njeni družbi pomenila srečo. Z mogočno roko ga je držala želja, da bi se to vrnilo in z njo se je družilo prepričanje, da ni sedaj nobena reč več na poti taki blaženosti. Odšel je k njenim staršem s tihim upanjem, da jo morda najde tam. Le oče je bil doma, njegova žena je vzela otroka s seboj, najbrže v kino.

“Povej no, kaj sta imela z Julko?” ga je vprašal tast. In ne da bi bil počakal na odgovor, je nadaljeval: “Ali si jo že kdaj položil čez koleno in jo našeškal kakor se spodobi? Ne, ti ne bi znal tega, poznam te, ampak škode ne bi bilo. Moja hči je in seveda jo imam rad, ampak ti si njen mož in to bi ji moral pokazati, da bi se zavedala.”

Riko se je nasmehnil.

“Kaj se te je lotilo, da si tako hud? Dandanašnji mož ne pretepa žene, vsaj v Ameriki ne.”

“To je tisto. V Ameriki! V Ameriki! Vse se opravičuje z ‘Ameriko’. Kakor da bi bila ta dežela na drugem svetu. Še razumem, če govore o ‘naših časih’. Napredka si želim tudi jaz. Svoj vrt obdelujem precej drugače kot v svojih mladih letih, četudi sadim še marsikaj, kar so drugi zavrgli zaradi mode. Kar je lepo, ostane zame lepo, pa naj stilisti ukazujejo, kar koli se jim poljubi. Nov čas ne pomeni, da naj ženska igra izmišljeno vlogo, namesto da bi živela kakor je ustvarjena.”

Riko ga je debelo pogledal.

“Kam pa vse to cika? Nikdar še nisem opazil, da bi Julka igrala glumo.”

“Kako bi ti opazil? Zdi se mi, da si še vedno tako zaljubljen kakor osmošolec in zato slep. Pa ne vidiš, da ti sili žena v oblake, kjer nima kaj iskati in za katere ni bila rojena.”

“O — to ti dela preglavice. Pozabil si na njenega očeta. Kdo pa se je vedno ukvarjal

z izumi? Pa se čudiš, da ima hči nagnenje, da bi kaj ustvarila. Jabolko ne pade—”

“Že vem, že vem. Pregovor je prestar za tebe, modernega moža. Hm — moji izumi! Z edinim izumom, ki je bil res kaj vreden, sem pokazal svojo neumnost. Prodal sem ga za sto dolarjev in sem mislil, da sem zadel terno. Družba, ki ga je godrnjaje kupila, je pa naredila milijonski profit. Izumi — ha!”

“No, pa kaj zameravaš Julki, ko si sam streljal take kozle?”

“To ji zameravam, da bi rada bila velika gospa, da se šemi in hoče delati vtise z zmoglostmi, ki jih nima.”

“Kako pa veš, da jih nima? Težko se je preriti do uspeha, ko je tekma tako velika in odločuje dobiček vse. Naj napiše najboljšo knjigo, pa ne bo dobila založnika, če ni prepričan, da proda milijon izvodov. Rajši izda najneumnejši detektivski roman, po katerem ve, da bodo segli vsi mistično razpoloženi tepci.”

“To bi bilo vse prav, če bi znala napisati ne najboljšo, ampak sploh kakšno dobro knjigo. Pa je nikdar ne bo, ker ni v njej nič takega, kar bi jo sililo, da bi morala povedati. Vse, kar misli, je, kako slavna bi postala in kako bi jo ljudje občudovali, se ji klanjali, jo vabili in kako bi jo listi slavili. Najprej je pričakovala to od svojega slikanja. Videl sem tiste mazarije in se čudim, da jih ji nisi vzel in sežgal. Še mize ne zna pravilno narisati, pa bi slikala! Menda je slišala, da so ljudje v sanjah delali podobe pa je mislila, da se posreči tudi njej.”

“Pojdi, pojdi! Zakaj si tako nasajen? Kaj je pa tebi storila hudega?”

“Nič. Meni ne bi mogla. Jezi me, da ne znaš ti biti nekoliko bolj trd. Ko je tukaj stokala, da si pustil službo brez vsakega vzroka, sem vedel, da ti je morala odigrati prizor iz komedije, četudi se je nemara delala, kakor da bi bil tragičen. In vedel sem tudi, da ga nisi zaključil tako kakor bi bilo treba. Namesto da bi ji bil zavezal jezik, se pa ustrašiš njenih groženj ali pa njenih solz, kar je vse eno.”

"Nič se nisem ustrašil," ga je zavrnil Riko, "le drugo službo sem šel iskat. In sedaj jo imam. Prejšnje pa nisem pustil brez vzroka."

"Ni mi treba razlagati. Vedel sem takoj, ko je iztisnila prvi stavek iz sebe. Zakon ni nič vreden, če nista oba pripravljena iti skupaj čez drn in strn. To je, kar mi ni všeč. Ti se niti ne zavedaš, da si naredil iz nje to, kar je, v dobrem in v slabem. Naučila se je od tebe več kot v vseh letih preden te je poznala, zbral si družbo pametnih ljudi, med katerimi bi se vsak dobro počutil. Pa se obnaša kakor da si ti njen učenec, nesposoben, da bi jo dosegel, prijatelj je ti je odgnala pa išče družbo, ki je tako neresnična kakor bi bila ona v njej in vzdihuje, namesto da bi si priznala, kar bi morala čutiti, če ne bi bila pijana samih domišlij."

"Kaj bi morala čutiti?" je radovedno vprašal Riko.

"Tako dobro se ji godi, da ne bi bila mogla pričakovati boljšega. In srečna bi morala biti, če ne bi po sili preganjala tega občutka. Ne pravim, da ne bi moglo biti na svetu bolje za vaju in za nas vse, govorim pa o tem svetu, kakršen je, ne kakršen bo. Če se že mora zanimati za kaj velikega, naj bi pustila šeme pri miru pa poskušala spoznati, kaj se godi po svetu in kam gremo. Le ne verjamem, da so res velika vprašanja tisto, kar bi jo mikalo. Vprašaj jo za šalo, kaj ve o našem kongresu, o stavkah, o italijanskih in nemških kolobocijah, o Rusiji. Z literaturo se hoče šopiriti. Vprašaj jo kaj o tistih pisateljih, ki segajo do korenin življenja in ne vprašujejo, kako bodo ustregli denarnim vrečam. Velike reči! Korakati s teboj v dobrih in hudih časih bi bilo večje od vseh njenih prismojenih sanj. Da, posebno v hudih časih, ki jih še ni doživela, pa jih še bo."

"Kako da ste vsi postali črnogledi? Tudi Torn filozofira o krizi, ki je jaz nikjer ne vidim."

"Sedmim tolstim kravam vselej slede suhe. Ne bojim se zate, ti prebiješ tudi par puščavniških let kakor si jih že. Bilo bi pa koristno, če bi se tudi Julka pripravila. Ne pozabi — moja hči je, ampak tvoja žena."

Riko se je smehljal. Pred enim tednom je videl toliko teme, da je skoraj pozabil na sonce

in sedaj, ko je vse svetlo, prihajajo pesimisti drug za drugim kakor da mu hočejo zagrniti luč. Pa ne bodo. Tudi proti Julki ga ne bo nihče nahujskal, sedaj, ko je odstranjena zapreka, ki ju je nekaj časa hotela ločiti.

Spravil je pomenek na druge, bolj vesele reči. Vprašal je tasta, kako so se obnesle rože, ki jih je cepil in s tem je popolnoma odvrnil njegove misli od prejšnje poti. Rože in vijolice, šmarnice in rododendron, sadno drevje in lipe — kadar je govoril o tem, se mu je srce smejalo. Pazi malo nanje, kadar potrebujejo mokrote ali gnojila, varuj jih mrčesa, pa ti bodo kazale več hvaležnosti kot je pozna človek. Dihajo zrak, s svežostjo kažejo svojo zadovoljnost, cveto in zelene, množe se, razveseljujejo oči in duh. Kaj bi se ljudje vse lahko naučili od njih!

Ko ga je spravil v dobro voljo, se je Riko poslovil.

Doma je našel Julko. V očeh so mu bile žive iskre, ko jo je opazil. "Julka!" je zaklical in ji stopil naproti.

"Ali si vendar našel domov?" ga je hladno vprašala.

Polilo ga je, toda pregnal je neprijetni občutek, ko mu je druga misel pošepetala: "Ne smeš ji zameriti. Ves teden te ni bilo doma." Pa je odgovoril: "Iskal sem te že prej. Kje si pa bila?"

Nič ni mislil s tem. Same od sebe so mu prišle besede na jezik kakor bi rekel 'dober dan' ali pa 'lepo vreme je danes'. Niti odgovora ni pričakoval. Njo je pa to vprašanje pičilo. Kaj poizveduje? Ali kaj sluti?

"Če se smeš ti potepati ves teden, ne da bi dal glas od sebe, grem menda jaz lahko za pet minut iz hiše," je odgovorila s kljubovanjem v glasu.

Riko ni hotel tega. Veselje je nameraval prinesti v hišo, ne pa novega prepira. Lepo mora biti poslej in ona mora postati srečna, tako da bo občutila srečo. Ali ni dejal tast nekaj takega?

"Julka," jo je nagovoril skoraj proseče, "dobro vest ti prinašam in razveselil bi te rad. Nesporazumov ne sme biti med nama in spoznati moraš, da te imam rajši od vsega na svetu."

Dvom je izginil. V dušo se ji je vračala zavest moči. Tako ne bi govoril, če bi kaj

slutil. Kljub temu ne sme več zaiti v nevarnost. Le slabosti mu sedaj ne sme pokazati.

"Čudna ljubezen je to, ki ti dovoli oditi brez pojasnila in pustiti ženo samo v dvomih in v strahu," je dejala tako, da je bilo težko uganiti, ali mu očita ali le obžaluje samo sebe.

"Glej, Julka, službo sem iskal in prihraniti sem ti hotel pogled name, dokler ti ne morem povedati, da nismo berači. Sedaj imam službo, kjer si lahko ohranim čisto vest in jo bom opravljal z veseljem. Hitel sem od dela, da bi ti povedal to..."

"In me nisi našel doma, kaj? Ali naj čepim ves teden v kotu in čakam, kdaj se ti zljubi, da se vrneš?" — Ko je govorila, je čutila, da morda ni prav tako. Razumela je, da ta teden ni mogel biti prijeten zanj in polagoma se ji je budila zavest, da je bila njena togota krivična. Pravzaprav ni pobegnil on, ampak ona ga je pregnala. Toda priznati mu ne bi mogla tega, torej mora tudi v sebi zamoriti tako priznanje. Vendar pa mora najti besede, ki pomagajo, da se prebrede, kar je bilo in se vrne vsaj mir v hišo.

"Sediva, Julka," je dejal Riko, "lože se pomeniva. Šla sva skozi noč, ampak sedaj je dan in od naju je odvisno, da ga užijeva."

"Ne," se je nasmehnila, na tihem hvaležna za to priliko, "sedaj je večer in pripraviti moram večerjo. Seveda boš moral sedaj biti zadovoljen z mojo kuho. Najbrže si že nekoliko razvajen."

Riku se je zazdelo, da je prišel prvi pomladni dan. Njegova Julka se zna zopet šaliti, zime je konec. Spremil jo je v kuhinjo in ji pomagal s kavo. Rad bi bil storil tudi kaj drugega, da bi ji olajšal delo, toda kot kuharski pomočnik je bil sila neroden. Zavedal se je tega in se norčeval iz samega sebe, kar se mu je bolj prileglo kot lupiti krompir. Vzela mu je košaro, češ če bom čakala nate, bo olupljen jutri zjutraj, večerjati pa hočeva nocoj in tudi spat menda pojdeva.

"Sama bova večerjala," je omenila kakor mimogrede, "otrok je pri materi. Zdi se, da zna boljše ravnati z njim kot jaz."

Riko je avtomatično pokimal, češ, kakor je, je prav. Mislil pa je, kako čudovito je, da sta sama tukaj, da je vse pozabljeno, kakor da nikdar ni bilo stene med njima in da se je vrnila ljubezen z vsem svojim čarom.

Sedla sta za mizo in večerjala. Julka ni bila kuharica, od katere bi se človek mnogo naučil, toda Riku je teknilo tako, da je, kar sicer nikdar ni bila njegova navada, vse pohvalil. Ona se je namrdnila. "To je sama hinavščina in prilizovanje," je dejala; "vem, da si se navžil samih izvrstnih jedi, kar te ni bilo."

"Morda je nekaj prilizovanja, hinavščina pa ni," se je branil. "Če ne bi bilo nič drugega, je že to, da večerjam doma. In poslej bom znal ceniti tvoje kuhinjsko delo kot nisem znal prej. Neki filozofski natak me je poučil bolj temeljito od vseh profesorjev."

"O, v restavracije si se hodil učiti, ko sem jaz živela kakor vdova!"

"Jaz pa kakor vdovec," je odvrnil. "Ampak tega ne bo nikdar več. Skupaj sva in skupaj ostaneva."

"Amen," je ona potrdila. Prav globoko nekje je pa glodalo vprašanje, ali je vse to resnično. Skupaj sta — v tem domu, toda svet je mnogo večji od te hiše in kdo ve, kaj se lahko zgodi? Silila se je, da bi zadušila to nagajanje. Življenje se mora umiriti, nevarnosti se ne smejo ponavljati, trepetanje v strahu ni vredno trenutka ukradenega užitka. Na milijone jih živi v spokojnosti — tudi ona se mora potruditi.

Vstala sta, pospravila mizo in pomila posodo. Za to delo je bil bolj pripraven kot za kuhinjsko pomoč. Tako sta opravila vse za ta večer, ugasnila luči in šla spat.

Ko je bila v njegovem objemu, je njena misel nehote poromala do Whitneyja...

(Dalje prihodnjič.)

Rajši smrt! V malem mestu Grand Haven v Michiganu je mala tovarna, v kateri so zaposlene same ženske. Razmere so bile neverjetno slabe. Sedem dolarjev na teden je bila že "dobra" plača. Naposled so delavke stopile v stavko. Gospodarja sta porabila vse predobro znane trike, da bi jo zlomila. Dobila sta skebe od zunaj, dobila sta — tudi od zunaj — pomožno policijo in prišlo je do vsakovrstnih prizorov, ki niso v delavskih bojih nič novega. Gospodarja sta pokazala, da jima nihče ne bo ukazoval v njuni hiši. Pozabila sta le, da imajo delavci tudi nekoliko zakonitih pravic. Strokovna organizacija je spravila stvar pred sodišče in zadnja instanca je potrdila, da mora tovarna sprejeti vse delavke, ki so bile odpuščene zaradi stavke in jim izplačati mezde od časa odslovitve. Ko je eden gospodarjev spoznal, da ima tudi njegova moč meje, se je vdal; drugi pa ni mogel prenesti omejitve svoje absolutne oblasti in se je ustrelil. Taka je psihologija pravega oblastnika.

Za gospodinje

Pomlad je tukaj, zunaj je vse zeleno in na mizi se kar zdi, da bi moralo biti tudi kaj svežega, hladnega in, če mogoče zelenega. Solate se dandanašnji, ko prihajajo na trg reči tudi iz najbolj oddaljenih krajev brez posebnih težav, lahko delajo vse leto, ampak pomlad prinaša vendar tisti čas, ko gredo najbolj v tek. Včasih je veljalo pravilo, da naj se solate servirajo le z mesom brez omake. Kakor marsikaj drugega, je pa čas tudi to postavilo vrgel v staro šaro in solata pride lahko na mizo z vsakim kosilom in z vsako večerjo. Lahko se servira z govedino, s pečenko ali pa po mesu kar sama zase, kot je zlasti na Francoskem v navadi. In tam baje vedo, kaj je dobro. Včasih, ko smo bili mladi, smo poznali le kisló solato. Dandanes pa prihajajo pod imenom solata najraznovrstnejše reči na jedilnik, tudi take, za katere bi nam bile naše matere rekle, da smo prismojeni, če bi bili trdili, da so solate. Na primer, sadne zmrzline s kmečkim sirom ne bi bile nikdar priznale za solato. Kajpada, od tistih časov se je marsikaj izpremenilo. Takrat mi je mati dala groš in košaro: "Na, teci k vrtnarju in prinesi glavnote solate." Vrtnar mi je napolnil košaro in navrgel toliko česna, da bi ga bilo dovolj za par tednov. Kaj dobiš sedaj za pet centov, če greš v štacuno?

Solate torej dele v kisle in sladke. Za danes se pomenimo le o prvih. Da bo solata okusna, naj bo sveža in, razume se samo ob sebi, čista, torej prebrana in oprana. Appetit se nič ne poživi, če najde človek na zelenem listu majčkanega polža ali pa lepo pobarvano, kosmato gosenco. Dognali so, da ne izgubi solata nič vitaminov, če povene, ampak človek ne je le z ustni, temveč tudi z očmi. Če ni preveč zvenela, se lahko osveži v mrzli vodi, če se pa ne, ne bo privabna na mizi.

Pogostoma zrežejo lepo glavo solate na štiri kose in jo tako servirajo. Grajati se to ne more; očem to še ugaja, če je solata lepa. Ampak če jo hočeš res zabeljeno, je že bolje, da ločiš liste in če so veliki, jih tudi razrežeš. Tedaj bodo vsi dobili enakomerno zabele.

Nikar se ne boj česna s solato. Slovenci nismo edini, ki ga imamo radi. Nobena dobra francoska kuhinja ni brez njega — ne le za solato, ampak za sto drugih reči. Italijani ga ne narežejo na solato, ampak namažejo z njim skledo, preden vržejo solato vanjo.

Regrat v solati.

Ali še veste, kaj je regrat? — Kaj ne bi vedeli, saj ga sedaj poznajo celo Amerikanci, ki so se — mimogrede — še druge kuhe in peke naučili od nas. Prav sedaj je regratov čas, ko je svež. Menda pač najbolj tekne, če si ga človek sam nabere in ga precej globoko izreže. Vsakdo nima časa za to in v večjih mestih tudi ne prilike. Dobi se pa sedaj na trgu. V nekaterih krajih, n. pr. na Long Islandu pri New Yorku ga sade na velikih farmah. Regrat vsebuje mnogo železa in je zato priporočljiv. Lahko se naredi sam zase, lahko se pa tudi pomeša s fižolom ali s krompirjem — tudi z bobom, ki ga pa tukaj ne poznajo — in lahko se narežejo trda jajca nanj.

Zabeli se kakor druge solate, s soljo, oljem in kisom ali limonovim sokom.

(Tudi kot špinača se lahko naredi, namreč na naš način, to se pravi, da se dobro seseklja, kadar je kuhan, posoli in popopra, vrže na razbeljeno mast in se mu doda malo smetane ali mleka. In če se položi ocvrto jajce na vrh, je to imenitno.)

Krompirjeva solata.

Deset srednje velikih kuhanih krompirjev	žličico soli
6 trdo kuhanih jajc	osminko žličice popra
strok zelene, zrezane	žličico fino sesekljanega petršilja
2 srednji čebuli, dobro sesekljeni	olja in kisa po okusu

Olupi krompir in jajca, dokler so gorki, jih zreži približno pol palca debelo, posoli, popopraj, dodaj zeleno in čebulo ter nekoliko petršilja, začini z oljem in kisom pa prav dobro premešaj. Ostanek petršilja posuj povrh.

Zeljната solata.

Srednje veliko glavo lepega zelja	2 žlici kisa (ali več, če imaš rada kisló)
4 trdo kuhana jajca	2 žlici majoneze
žličico sladkorja	1 fino sesekljano koprovo pol žličice soli
	kumarico

Izreži rumenjake iz jajc, zmečkaj jih s sladkorjem, soljo, majonezo, oljem in kisom. Dodaj narezane beljake in kumarico, daj vse to na vrh zrezanega zelja in dobro zmešaj.

Zelje se lahko poljubno nareže. Pri nas je bila navada, da smo ga zelo tenko rezali; mati je dejala, da dobi tako največ zabele. Vselej pa ni časa za to in mnogi ga sploh rajši bolj široko režejo.

V zeljnato solato se lahko nareže tudi malo glavnote ali listovne solate in rdeč paradiznik. V starem kraju smo tudi radi primešali kuhanega fižola.

Kumarčna solata.

Slovenska navada je ta:

Olupi in nareži kumare, drobno nasekljaj čebule, posoli, popopraj in pusti, da stoji nekaj časa. Navadno se to pokrije s krožnikom, tako da leži na kumarah in se dene kaj težjega na vrh, da tlači. Potem se kumare ožmo in zadelaajo z oljem in kisom.

Nasvet za solato.

Neki dobro znani kuhar je na vprašanje, kako se dobro pripravi zelena solata, odgovoril: Vzemi soli kot modrijan, olja kot zapravljivec, kisa kot skopuh in mešaj kot norec.

Zelena v solati

Za tako solato je najboljša starokrajaska zelena, ki jo sedaj sade tudi tukaj in se dobi pod imenom "celery." (Nekateri pravijo "German celery.") To je zelena s korenino, debelo kakor krompir. Ta se dobro umije, skuha, da je mehka, olup, nareže, posoli in popopra ter začini z oljem in kisom, ko je še gorka in pusti, da se ohladi. Lahko se pomeša s krompirjevo solato ali pa tudi s peso.

IZ UPRAVNIKOVE PISARNE

PRED VAMI je deseta številka Cankarjevega glasnika in vi, ki ste čitali revijo doslej, si lahko sami napravite sodbo o njej. Upravništvo opaža, da so ocene v naši javnosti zelo ugodne in tudi v starem kraju je časopis žel lepo pohvalo. To je zelo razveseljivo, zakaj tak obzornik, ki mora služiti raznim okusom in prinašati mnogim kaj po njihovih željah, mora biti pripravljen na to, da ne bo ugodil vsakemu čitatelju z vsem svojim čtivom. Bilo bi torej, zlasti v prvem letu pričakovati več kritike kot pohvale. Če so torej ocene tako laskave kot večinoma so, smo s tem lahko zadovoljni.

Toda upravnik ni zadovoljen. Zakaj tudi od največje pohvale noben list ne more živeti. Račune je treba plačevati z denarjem. Lepih besed ne vzamejo namesto ameriških dolarjev ne v tiskarni, ne v knjigovoznici, ne na pošti, sploh nikjer ne. In upravnik mora plačevati račune. In misliti mora na bodočnost.

Na vseh straneh je slišati, da je revija, kakršna je naša, slovenskemu delavskemu ljudstvu potrebna in če je to res, moramo napeti vse moči, da jo ohranimo tako, kakršna je in jo po možnosti še izboljšamo. Ampak to bo le tedaj mogoče, kadar bo reviji ne le za sedanjost, temveč tudi za bodočnost zagotovljen obstanek, to se pravi, kadar bo imela toliko naročnikov, da ne bo upravništvo v skrbeh zaradi računov.

Apeliramo torej na vse tiste, ki verjamejo, da je Cankarjev glasnik za razvedrilo in pouk našega delavstva koristen in potreben, da nam gredo na roko pri pridobivanju novih naročnikov. Če ugaja vam, bo ugajal tudi drugim, ki ga še ne poznajo. Povejte jim, kak-

šen je in jih povabite, da se naroče. Upravništvo vam bo hvaležno za vsako tako pomoč, vi pa boste gotovi, da se glasnik ne bo zmanjšal, ampak—upajmo—še povečal, da bo lahko bolj ustrezal raznim glavam, ki nikdar niso bile in nikdar ne bodo vse enake.

Kako težko je izdajati dobro revijo, vam kaže dejstvo, da je zadnje čase umrlo nekoliko angleško pisanih dobrih revij, ki so včasih imele na stotisoče odjemalcev, med njimi resnično lepa American Cavalcade in Literary Digest, ki je v svojih dobrih časih imel nad dva milijona odjemalcev. Mi moramo seveda biti veliko, veliko bolj skromni, ampak vsaj eno dobro napredno revijo si moramo ohraniti in jo razviti. Ameriški napredni Slovenci zmorejo pač to. Če pridobi vsak naročnik vsaj še enega, pa bomo jahali in vi boste zadovoljni.

S pozdravom

Upravnik.

Izlet v Jugoslavijo. Dne 28. t. m. odide na Cunardovi ladji "Georgic" večja skupina ibletnikov pod vodstvom gorp. M. S. Ekerovića v Havre in odtod z brzim vlakom v Jugoslavijo. V Beogradu jim prirede sprejem. Na ladji bo tudi znano pevsko društvo "Zora," ki priredi po Jugoslaviji koncerte. Veliko število izletnikov se je že priglasilo. Kdor bi se še hotel pridružiti temu izletu, se lahko obrne do Gosp. Ekerovića pri jugoslovanskem oddelku Cunard White Star Line. Na ladji bo poskrbljeno za vsakovrstni zabavo.

Priznanje Jontezu. Neka ženska je z očitno naslodo čitala članek o ameriški slovenščini — ali slovenski ameriščini? — v naši zadnji številki. Večkrat je morala prekiniti čitanje zaradi smeha, ki jo je premagoval. Ko je končala, je pa navidezno vsa prevzeta zaklicala: "Baj gali, kako je pa to sfigrov?" — Tedaj sem se moral sam nasmejati. Nemara se bo tudi Jontez.

Steklene plošče za zobovje sta izdelala dva znanstvenika v Oslu na Danskem. Barve so naravne in zobje so trdno pričvrščeni v njih. Praviijo, da so lepše in tudi zdravstveno bolj priporočljive od dosedanjih.

JOSEPH KODRIČ

Vzorna mesnica.
1307 ADDISON ROAD
HENDERSON 3365
Z našo postrežbo boste
zadovoljni.

**Frank Černe Jewelry
Company**

v Slov. Narodnem Domu
6401 ST. CLAIR AVENUE
Cleveland, Ohio

JOHN MIHELICH

1170 EAST 74th STREET

CONFECTIONERY AND
DRY GOODS

**NATIONAL
BEVERAGES,
INC.**

Distributors of High Grade
Beer and Ale.

Se priporočam

JOE PULZ
4621 DENISON AVENUE
WOODBINE 6080

JUGOSLOVANSKA KATOLIŠKA JEDNOTA

IMA

ob 40-letnici svojega obstoja

187 POSLUJOČIH DRUŠTEV

22,954 ČLANOV IN ČLANIC

\$2,254,385.93 PREMOŽENJA

v obeh oddelkih.

J. S. K. J. ima svoj sedež in lastni dom v Ely, Minn. ter je izključno bratska in podporna organizacija. Sodobna, zanesljiva in bratska podporna samopomoč v Ameriki, brez strankarske politike in verske propagande.

Anton Jankovich

14306 SYLVIA AVENUE

Cleveland, Ohio

Zastopnik za "Prosveto," "Proletarca" in "Cankarjev glasnik"

Frank Butala

Slovenska trgovina s čevlji.

Velika izbera.

6410 ST. CLAIR AVENUE

Cleveland, Ohio

John Filipič

Grocerija in mesnica.

Vedno dobro, sveže blago.

1048 EAST 76th STREET

Cleveland, Ohio

Nick Spelich

SLOVENSKA MLEKARNA

6210 WHITE AVENUE

Henderson 2116

Cleveland, Ohio

Slovenski Delavski Dom

15335 WATERLOO ROAD

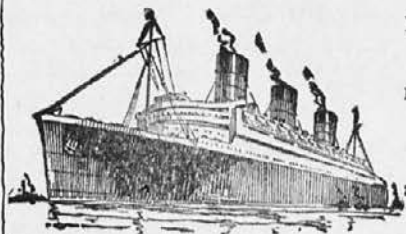
Dvorane za seje, svatbe,
konvencije.

Moderna gostilna — Točna in
vljudna postrežba.

Čestitke

DR. L. J. PERME

15619 Waterloo Road

KOGAR MIKA V STARI KRAJ — Z
NAMI SE NA POT PODAJ!

Vsi — stari in mladi — rojaki, ki
nameravate posetiti

JUGOSLAVIJO

ali obmejne kraje Italije, ste uljudno
vabljeni, da se pridružite
VELIKEMU

Mladinskemu izletu v staro domovino

na

Aquitaniji — 15. junija

Ako želite, se lahko vrnete na najnovejšem parniku na svetu

S. S. QUEEN MARY

VODITELJ IZLETA JACOB ZUPAN (CIC).

Za nadaljnje informacije se obrnite na:

JACOB ZUPAN

1400 So. Lombard Ave., Berwyn, Ill.

ali

CUNARD WHITE STAR

32 No. Michigan Ave.

Chicago, Ill.